

**Anayasa Mahkemelerinin Demokratikleşmenin
Güçlendirilmesine Etkisi - Almanya ve Türkiye Üzerine
Karşılaştırma**

Program Kodu: Inten-C

Proje No: 110K597

Proje Yürütücüsü:
Doç. Dr. Ayça Ergun Özbolat

Araştırmacı(lar):

Prof. Dr. Ayşe Ayata

Doç. Dr. Ece Göztepe Çelebi

...

Bursiyer(ler):

Zelal Özdemir

Yelda Karadağ

...

Önsöz

Bu projenin amacı Almanya ve Türkiye'deki anayasa mahkemelerinin demokratikleşme sürecinin pekiştirilmesi ve güçlendirilmesindeki rolü üzerine karşılaştırmalı bir analizini yapmaktır. Araştırmanın Almanya bölümü proje ortağı Humboldt Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin analiz ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi (KORA) tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle her iki ülkede anayasa mahkemelerinin hangi yapısal, kurumsal ve aktör-merkezli koşullar altında demokrasinin güçlendirilmesindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne dair etki ve işlev algısı üzerine bir değerlendirme yapılmış ve bu noktada derinlemesine ve yarı-yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Araştırma ikincil kaynak taraması ile de desteklenmiştir. Bu çalışma anayasa mahkemeleri üzerine uluslararası karşılaştırmalı bilgi üretimine ve akademik yazına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

İçindekiler

Önsöz	i
İçindekiler	ii
Özet	iii
Abstract	iv
1. GİRİŞ	1
1.2 Yöntem	1
2. ANAYASA YARGISI VE TÜRKİYE ANAYASA MAHKEMESİ	3
2.1 Anayasa Yargısı	3
2.2 Türkiye Anayasa Mahkemesi	5
2.3 Anayasa Yargısının Siyasetle İlişkisi ve Meşruiyet Sorunu Ekseninde Türkiye Anayasa Mahkemesi	8
3. 1961 ve 2010: ANAYASA MAHKEMESİNE İLİŞKİN DEĞİŞEN ALGILAR	17
3.1 1961'de Anayasa Mahkemesi Tartışmaları	17
3.2 2010'da Anayasa Mahkemesi	20
4. ANAYASA MAHKEMELERİ VE DEMOKRATİKLEŞME	25
4.2 Anayasa Mahkemesinin İşlevleri	25
4.3 Türkiye Anayasa Mahkemesi	27
4.4 Anayasa Mahkemesinin Siyasal ve Toplumsal Alana Etkileri	29
5. SONUÇ	38
KAYNAKLAR	39

Özet

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi (KORA) ile Humboldt Üniversitesi'nin Intensified Cooperation (IntenC): Promotion of German-Turkish Higher Education Research çerçevesinde ortaklaşa yürüttükleri "Anayasa Mahkemelerinin Demokrasinin Güçlendirilmesine Etkisi-Almanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırma" başlıklı proje kapsamında yürütülen bu araştırma, hukuki bir kurum olan Anayasa Mahkemesi'ni pozitif hukuk açısından değil siyaset bilimi ve sosyoloji perspektiflerinden inceleyerek disiplinlerarası bir perspektif yardımıyla Türk Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de demokratikleşme ve demokrasinin pekiştirilmesindeki rolünü anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca ampirik veriler ışığında Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne dair değişen algılara odaklanmaktadır.

Abstract

This project has been conducted under the framework of Intensified Cooperation (IntenC): Promotion of German-Turkish Higher Education Research with the partnership of Centre for Black Sea and Central Asia (KORA) from Middle East Technical University (METU) and Humboldt University. The Project titled as “The Impact of Constitutional Courts on Democratic Consolidation” aims to analyze Turkish Constitutional Court which is the main institution of judicial review from a perspective of political science and sociology instead of positive law. As such it seeks to understand the role of the Court in the processes of democratization and democratic consolidation in Turkey by providing an interdisciplinary angle. Moreover, the study undertakes extensive explorative research in order to establish a better understanding of the changing perceptions related to Turkish Constitutional Courts based on empirical findings of the study.

1. GİRİŞ

Türkiye Anayasa Mahkemesi (AYM) 50 yıldan fazla bir zamandır Türk siyasi hayatında önemli bir rol oynamaktadır. 1960 darbesi sonrası kurulan AYM verdiği kararlarla gerek Türkiye'deki anayasal sisteminde gerekse Türkiye siyaseti ve Türk toplumunda değişen siyasi koşullara göre önemli izler bırakmıştır. 1961 Anayasası ile kurulan AYM iktidarı sınırlamak için bir mekanizma olarak düşünülmüştür. AYM kuruluşundan bu yana bağımsız bir yargı denetimi geleneği kurmuş ve 1962-1999 yılları arasında incelediği kanunların yarısından fazlasının Anayasaya uygun olmadığına karar vermiştir. 1980 darbesinden sonra da varlığını koruyan AYM Türk anayasal sistemindeki güçlü rolünü sürdürmüştür. Ergun Özbudun'a göre AYM bağımsızlık ve yeterlik açısından düşünüldüğünde Avrupa'daki en güçlü anayasa mahkemelerinden biridir (Özbudun,1996: 126).

AYM'nin siyasetteki rolü hukuk çevrelerinde ve Türk kamuoyunda yoldukça tartışılan konulardan biri olsa da aynısını daha geniş akademik çevreler için söylemek mümkün değildir. Bu projenin amacı Türkiye'deki anayasa mahkemelerinin demokratikleşme sürecinin pekiştirilmesi ve güçlendirilmesindeki rolü üzerine bir analizini yapmaktır. Bu araştırmanın en önemli özelliği hukuki bir kurum olan Anayasa Mahkemesi'ni pozitif hukuk açısından değil siyaset bilimi ve sosyoloji perspektiflerinden inceleyerek Türk Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de demokratikleşme ve demokrasinin pekiştirilmesindeki rolünü anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma konuya disiplinlerarası bir bakış açısı getirmektedir. Böylelikle anayasa mahkemelerinin hangi yapısal, kurumsal ve aktör-merkezli koşullar altında demokrasinin güçlendirilmesindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda derinlemesine ve yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapılarak etki ve işlev algısı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma ikincil kaynak taraması ile de desteklenecektir. Bu çalışma anayasa mahkemeleri üzerine uluslararası karşılaştırmalı bilgi üretimine ve akademik yazına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.2 Yöntem

Bu araştırmanın kullandığı yöntem ve teknikler araştırmanın disiplinlerarası bakış açısıyla uyum içindedir. Öncelikle konuyla ilgili oldukça kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve anayasa mahkemesi-demokrasi ilişkisi, genel olarak anayasa mahkemelerinin ve özel olarak Türk Anayasa Mahkemesi'nin tarihçesi incelenmiştir. Bu çalışmada ayrı ancak birbirini

tamamlayıcı iki metot kullanılmaktadır. Veri analizinde demokratikleşme ve demokrasinin güçlendirilmesi süreçlerinde Türk Anayasa Mahkemesi'ne atfedilen role odaklanarak Türk Anayasa Mahkemesi'nden beklentiler ve değişen siyasi algılara ilişkin saptamalarda bulunulmuştur. Bu aşamada TBMM Meclis Tutanakları'na dayanarak söylemsel analiz yapılmıştır. Derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilen niteliksel veri ise AYM'nin demokratikleşmede rolünü aktörlerin gözünden anlamak için kullanılmıştır.

AYM kuruluşundan bu yana iktidarın çıkardığı yasaları sınırlamak ve kontrol etmek suretiyle Türkiye'de kuvvetler ayrılığı sistemini güvence altına alan önemli bir kurum olmuş ve hem siyasi istikrarın hem de bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli bir aktör olarak görülmüştür. Ancak 2010 yılında yapılan son anayasa değişikliği ile siyasi sistemde AYM'ye atfedilen rol ve anlam ile demokrasinin güçlendirilmesinde oynadığı role ile ilişkin algılar değişikliğe uğramıştır. Mahkemenin verdiği kararların etki alanı sorgulanmakta ve aynı zamanda yasama ve siyasi süreçlerdeki rolünün azaltılması argümanları dile getirilmektedir. Bu başlangıç niteliğini taşıyan analizde öncelikli olarak AYM'nin kuruluş ve 2010 anayasa değişikliği dönemlerinde algılanma biçimleri söylem analizi yoluyla ortaya konulmuştur. Bu,1961 Anayasası dönemine ait iki temel belgenin incelenmesi ile yapılmıştır: Anayasa Komisyonu'nun Taslak Anayasaya Dair raporu ve parlamentoda yapılan anayasa görüşmeleri. 2010 dönemi için ise parlamentoda anayasa değişikliğine dair yürütülen tartışmalar ele alınmıştır.

İkinci kısım ise projenin alan araştırması sırasında elde edilen verilere dayanmaktadır. Alan araştırması sırasında uzmanlar, Türk Anayasa Mahkemesi eski üyeleri ve raportörleri ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar genellikle 1,5-2 saat sürmüş ve katılımcıların belirttiği yerlerde yapılmıştır.

Mülakata katılan kişilere AYM'nin demokrasinin güçlendirilmesindeki rolü, AYM kararlarının siyasi ve sosyal etkilerine yönelik sorular sorulmuş, aynı zamanda bir kurum olarak Mahkemeyi değerlendirmeleri istenmiştir. Alan araştırması ile elde edilen birincil kaynakların yani niteliksel veri analizi proje sonuçlarının akademik yazına yapacağı katkı açısından son derece önemlidir. Alan araştırmasıyla literatür taramasında Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin belirlenen temel tartışmalara içeriden bir ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu anlamda bu tartışmalar konusunda Anayasa Mahkemesi'nde görev almış kişiler ve anayasa yargısı üzerine çalışan uzmanların değerlendirmeleri Anayasa Mahkemesi ve demokrasi ilişkisi hem anlamak hem de eksikliklerini saptamak açısından büyük önem taşımaktadır.

2. ANAYASA YARGISI VE TÜRKİYE ANAYASA MAHKEMESİ

2.1 Anayasa Yargısı

Devletin gücünün sınırlandırılması sorunu yüzyıllardır tartışılan bir meseledir. Bu sınırlandırmanın temel amacı vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumak olmuştur. Devlet gücünün sınırlandırılmasında en etkili yöntemlerden biri devletin temel kuruluşunun ve bireyin temel hak ve özgürlüklerin yer aldığı ve değiştirilmesi diğer yasalara göre zorlaştırılmış yazılı bir anayasanın kabulüdür (Onar, 2003:9). Anayasacılık “sınırlı bir devlet teorisi” ve “keyfi iktidarın antitezi olarak devletin hukuk yoluyla sınırlanmasını ifade eder (Erdoğan, 2011: 30). Bu aşamada, birey haklarının korunması ve iktidarın kontrol altında tutulması için pozitif bir takım hukuki düzenlemelerin yanında, bu düzenlemelerin uygulanırılığının sağlanması da olmazsa olmaz nitelik taşımaktadır (Arslan, 2005: 2). Bu anlamda bu hükümlerin düzgün çalışabilmesi için bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç vardır. Modern demokrasi düşüncesinin ayrılmaz parçalarından biri de bu amaçla oluşturulmuş anayasa yargısıdır. Seçilmişleri denetleme konusunda, halkın elinde anayasal bir güvence olarak bulunan anayasa yargısı, seçimden seçime denetleme yerine, sürekli bir denetim imkânını sunması açısından da demokrasiye ve insan haklarına iyi bir destekçi olmakta ve günümüzde demokrasinin olmazsa olmazı niteliği taşımaktadır (Arslan, 2005: 3).

Anayasa yargısını sadece yasaların anayasaya uyumluluğunun denetlenmesi olarak tanımlamak yeterli değildir. Anayasa yargısının yukarıda sözü edilen işlevleri yerine getirebilmesi için daha geniş bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Avrupa modeli Anayasa Mahkemelerinin kurumsal temelini atan Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen'e göre “Anayasa yargısının mantıki ve hukuki temelini anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı oluşturmaktadır” (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2005: 439). Kıratlı geniş anlamda anayasa yargısını “doğrudan doğruya anayasa uyulmasını sağlamak amacıyla güden her türlü yargı işlemi ya da anayasa hukuku sorunlarının yargısal yöntemlerle karara bağlanma süreci” olarak tanımlamaktadır (Kıratlı, 1966: 15). Lütfi Duran'a göre “hukuk devleti ilkesinin tümü ile gerçekleştirilmesini amaçlayan bir yaptırımdır” (Duran, 1984: 57). Ozan Ergül'e (2007: 70) göre anayasacılık gelişmelerinin bugün geldiği son nokta olan anayasa yargısı “anayasacılık gelişmelerinde somutlaşan tüm iyi yönetime ulaşma çabalarının yaptırımıdır”. Yine bir başka tanıma göre anayasa yargısı, “çoğunluğun iradesini mutlak surette egemen kılma esasına

dayalı, despotlaşmaya açık bir arkaik ve anakronik demokrasi modelinin, özellikle hak ve özgürlükler alanında yaratabileceği muhtemel sakıncalara karşı özgürlükler hukukunu en üst seviyede güvence altına almak için geliştirilmiş yargısal ve kurumsal bir çözüm şeklidir” (Hekimoğlu, 2004: 3).

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere anayasa yargısı demokratikleşme ve devamında gelen demokrasinin pekiştirilmesi süreçlerinde hayati bir misyon yüklenmektedir. Erdoğan’a (2011: 32) göre anayasa yargısı demokrasinin kurulması aşamasında hem anayasanın üstünlüğünün ve hukuk devletinin tesisine katkıda bulunabilir hem de azınlık hakları dahil olmak üzere insan haklarını koruyabilir. Demokrasi kuramı alanında çalışan yazarların önde gelenlerinden Juan Linz and Alfred Stepan da anayasa yargısının koruyucu rolünün demokrasinin inşası açısından kurucu bir nitelik taşıdığını söylemektedir (Linz ve Stepan, 1996: 19).

Anayasa denetimi ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde 1803 yılında görülen ve literatüre Marbury-Madison davası olarak geçen davada Yüksek Mahkeme hâkimi John Marshall’ın verdiği kararla yapılmıştır. Yargıç Marshall’a göre Anayasa ya alelade yasalar gibi değiştirilemeyen üstün bir yasadır yahut yasama organının dilediği zaman değiştirebileceği, normal yasalarla aynı düzeyde bir metindir. Eğer Anayasa diğer yasalardan üstünse yasama organının Anayasa’ya aykırı işlemleri yasa değildir. Marshall’a göre yargının temel görevi hukukun ne olduğunu söylemektir. Mahkeme dava konusu olan olayda birbiriyle çatışan iki hukuk normunun olduğunu görececek olursa, bunların uygulama alanlarını saptamak durumundadır. Bir yasa Anayasa’ya aykırı olursa, belli bir olay hakkında hem yasada hem de Anayasa’da uygulanacak kural varsa mahkeme davayı ya yasaya göre ya da anayasaya göre çözecektir. Buna karar vermek doğrudan doğruya yargının görevi içinde bir konudur. O halde, mahkemeler Anayasa yasadan üstün bir metin olduğuna göre olayı anayasaya göre çözmek durumundadırlar. Aksi takdirde Anayasa yapmanın bir anlamı kalmayacaktır (Turhan, 2003: 17).

Anayasa yargısının Kıta Avrupa’sında tesis edilmesi ise daha sonra gerçekleşmiştir. “1789 Fransız İhtilali’nden Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar geçen sürede çoğunlukçu demokrasi anlayışı, çoğunluğun yanılmazlığı ve parlamentonun üstünlüğü gibi ilk eve kavramlara duyulan inanç Avrupa’da bu dönemde anayasallık denetimini büyük ölçüde engellemiştir” (Uslu, 2008: 14). Ancak klasik parlamentarizmin çöküşü, nasyonal sosyalizmin ve faşizmin yükselişi ve İkinci Dünya Savaşı ile birlikte egemenlik anlayışında bir değişim ihtiyacı yaşanmış ve bunun sonucunda Avrupa’da anayasa mahkemeleri kurulmaya

başlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle anayasa mahkemeleri Doğu Avrupa ülkelerinde de yayılmıştır.

Anayasa yargısının hızla yayılmasının başlıca sebebi, İkinci Dünya Savaşından sonra insan haklarının önem kazanmasıdır. İnsan hakları alanında yaşanan bu gelişme demokrasi teorisini anayasal dönüşüme uğratmıştır. İnsan hakları ve insan haklarının bağımsız mahkemeler aracılığıyla korunması artık çoğunluğun iradesinin uygulanması önünde bir engel olarak değil, aksine anayasal demokrasinin kurucu unsurlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Temel kuruluş belgesi olarak anayasa, toplumu ilgilendiren kararların alınması usulünü ve vatandaşların çoğunluk kararına tabi olmadığı alanları belirlemektedir. Ayrıca anayasalar, devlet organlarının görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken anayasaya uymalarını ve temel hakları ihlal etmemelerini buyurmaktadır. Bu da ancak bağımsız yargı organlarının denetimi sayesinde sağlanabilir (Metin, 2012: 91).

2.2 Türkiye Anayasa Mahkemesi

Türkiye Anayasa Mahkemesi 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen ilk askeri müdahalenin sonucunda oluşturulan 1961 Anayasası uyarınca 25 Nisan 1962'de kurulmuştur. Bu anlamda Avrupa'daki anayasa mahkemeleri arasında erken dönemde ve güçlü bir biçimde kurulan mahkemelerden biridir. Mahkeme, 1961 Anayasasının mimarları tarafından dizayn edilmiş ve seçilen parlamenter çoğunluğun kontrolsüz gücüne karşı bir kontrol mekanizması olarak kurulmuştur (Özbudun, 2010: 20). Bu tarihe kadar Parlatentonun mutlak üstünlüğü anayasal bir prensip olarak benimsenmiştir ve parlamento tarafından hazırlanan kanunların ve hükümetlerin anayasal denetimi söz konusu değildir.

Mahkemenin yapısını düzenleyen 1961 Anayasasındaki maddeler 1971 ve 1973'te biraz değişikliğe uğramıştır. 1961 Anayasası 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan darbe sonucu yürürlükten kaldırılmış olsa da Mahkeme'ye dokunulmamıştır. 2010 Anayasa reformuna kadar Mahkeme 1982 Anayasası uyarınca çalışmıştır. 12 Eylül 2010'da yapılan Anayasa Reformu ile Mahkemenin yapısı değiştirilmiş ve bireysel başvuru hakkı getirilmiştir.

Türkiye'de anayasa yargısının hayata geçirilmesinin nedenlerine ilişkin iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunların ilkinine göre Türkiye'de Anayasa Mahkemesinin kurulma gerekçesi yukarıda bahsedilen Avrupa deneyimi ile paralellik içerisindedir. İki dünya savaşı arasında yaşanan siyasi gelişmeler ve akıl almaz insan hakları ihlalleri Avrupa'da bir travmaya yol açmış ve bir daha bu tür antidemokratik uygulamaların önünü kesme arayışları hız

kazanmıştır. Bu arayışın bir sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da Anayasa Mahkemeleri kurulmuştur. Türkiye de bu gelişmelerden oldukça etkilenmiş ve bunlara kayıtsız kalmayarak anayasal yargının kurulmasına ilişkin düzenlemelere gitmiştir.

Diğer görüş ise Anayasa yargısının oluşturulmasındaki temel amacın farklı olduğunu iddia etmektedir. Buna göre Anayasa Mahkemesi merkezi elitleri temsil eden askeri, ekonomik ve bürokratik elitlerin çevreye karşı kaybetmeye başladıkları gücü yeniden elde etmek amacıyla kurulmuştur (Özbudun 2005, 340-341). 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle o güne kadar avantajlı olan geleneksel elitler bu avantajlarını yitirmişlerdir. 1950'lerin ortalarından sonra, yeni orta sınıflar Demokrat Parti'nin uyguladığı ekonomik politikalarından önemli faydalar elde ederken bürokratik elit, seküler entelektüeller ve askeri elit oldukça zarar görmüştür (Karpat, 1973: 233; Heper 1985: 88). Bir darbe anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi de bu seçkinlerin gücünü yeniden tesis etmek için oluşturulan kurumlardan biridir.

Darbe, Demokrat Parti'yi yönetimden alarak yerine askerlerden oluşan Milli Birlik Komitesi'ni getirmiş ve bu Komite görevi Kasım 1961'de sivil bir hükümete devredene kadar ülkeyi yönetmiştir (Karpat, 1962: 475).

Bunun sonucu olarak Türkiye'deki ikinci demokratikleşme girişimi 1960-1961 yılları arasındaki askeri yönetim sırasında oluşturulan kurumlar aracılığıyla yukarıdan aşağı bir form almıştır (Sunar & Sayarı, 1986: 174). Heper'e göre askeri darbe ve Milli Birlik tarafından tesis edilen bu yeni kurumların amacı çoğunluğun mutlaklığına karşı rejimi korumaktır. Yeni Anayasa ve yeni kurumların temelinde halk tarafından seçilen siyasi yapılara bir güvensizlik vardır. 1961 Anayasası'na göre egemenliğin kaynağı parlamento değil hukuktur. Bu nedenle yargıya önemli ölçüde güç verilmiş ve hükümetlerden tarafından hazırlanan kanunların anayasal denetimini yapmak üzere Anayasa Mahkemesi kurulmuştur (Heper, 1985: 88-89).

Türk Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası ile kurulan en önemli kurumlardan biridir. Yeni Mahkemeye anayasa ile uyumlu olmayan Meclis kararlarını ve yasaları iptal etme yetkisi yani anayasal denetim gücü verilmiş ve siyasi yapıdan bağımsız olması sağlanmıştır. Atama gücü yüksek yargı organları, çift meclis, cumhurbaşkanı ve yargıya verilmiştir. Belge'ye göre bu tercih siyasi aktörlere güvensizliğin bir göstergesidir (Belge, 2006: 662).

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin olarak 1961 Anayasası'ndan farklı bir özellikle Mahkeme'nin kuruluşu ve üyelerin seçimi konusunda birtakım farklılıklar getirmiştir.

1961 Anayasası'na göre yüksek mahkemeler (Askeri Yargıtay hariç), Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya üye seçebildikleri halde, 1982 Anayasası'nın getirdiği sistemde, üyeler, bu mahkemelerin gösterecekleri üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilmektedir. Bu yönüyle 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı'na daha geniş bir yetki tanımıştır.

1982 Anayasası ile 1961 Anayasası'nı Mahkeme'ye ilişkin düzenlemeler konusunda ayıran diğer bir fark da Mahkeme'ye atanacak üyelerde aranacak şartlara ilişkindir. 1961 Anayasası'nın 145. maddesine göre Mahkeme'ye atanacak üyelerin kırk yaşını doldurmuş olması ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkan sözcülüğü ya da üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on beş yıl avukatlık yapmış olması şartı aranmaktaydı. 1982 Anayasası'na göre ise, Cumhurbaşkanı tarafından üst kademe yöneticileri arasından atanacak olan kişilerin ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kontenjanından da hâkimlik sınıfına mensup olmayan birisinin seçilmesi mümkün olmaktadır. İki anayasa arasındaki, bir diğer fark ise Anayasa Mahkemesi'ne tanınan yetki ve görevlerle ilgilidir. AYM kanun, olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri, TBMM içtüzüğü ve anayasa değişikliklerini denetlemekle kalmamakta, bunun yanı sıra siyasi partilerin mali denetimlerini yapmak (md. 69/4), siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarına bakmak (md. 69/6), milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması veya üyeliklerinin düşürülmesine ilişkin verilmiş olan TBMM kararlarına karşı yapılan iptal istemlerini karara bağlamak (md. 85); cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak (md. 148/3), Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı'nı kendi üyeleri arasından seçmek (md. 158/2) gibi görevleri de yerine getirmektedir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak iptal davası açacak kurum ve organlarda bir kısıtlamaya gitmiştir. Buna göre iptal davası açmaya yetkili organlar olarak, cumhurbaşkanı, iktidar ve muhalefet partileri, meclis grupları ile meclis üye tamsayısının en az beşte biri kadar üye sayısı öngörülmüştür. Bu şekilde, anayasa yargısının hem denetim kapsamı hem de kendisine başvuracak olanların kapsamı daraltılmış; bireyler, partiler ve milletvekilleri süreçten dışlanmış, doğrudan başvuru olanağı yalnızca Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır (Tanör, 1994:118-119).

1980 darbesi sonucu hazırlanan Anayasa pek çok kesim tarafından eleştirilmiş ve sayısız değişikliğe uğramıştır. AYM açısından bu değişikliklerin en kapsamlısı 12 Eylül 2010 tarihinde halk oylamasına sunulan anayasa reformudur.

12 Eylül 2010 tarihli 5982 sayılı kanunla yapılan anayasa değişikliği ile başta Mahkeme üyelerinin sayısı ve seçilme usulleri olmak üzere, yüce divan görevi, çalışma ve yargılama usulü ve teşkilat yapısı ile ilgili köklü değişiklikler gündeme gelmiştir. Getirilen en önemli yeniliklerin başında üye sayısının on yediye çıkartılması ve yedek üyelik kurumunun kaldırılması yer almaktadır.

Anayasa değişikliği ile getirilen en önemli hususlardan biri bireysel başvuru yolunun açılmasıdır. Söz konusu düzenleme ile AYM'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 148. maddesine bir fıkra eklenerek Mahkeme'nin yetkilerine, bireysel başvuruları inceleme de eklenmiştir. Buna göre; *“Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir”*.

2.3 Anayasa Yargısının Siyasetle İlişkisi ve Meşruiyet Sorunu Ekseninde Türkiye Anayasa Mahkemesi

Siyasetin hukuki alanını çizen anayasa mahkemesi siyasal sistem içinde hukuksal bir organdır fakat gerçekleştirdiği işlev nedeniyle siyaseti etkilemektedir. Bu anlamda da *““Anayasa Mahkemesi yalnız hukuk düzeni içinde değil, aynı zamanda siyasi hayat içinde de kilit noktada bulunmaktadır”* (Tunaya, 1975: 118). Anayasa mahkemesi, iktidarla muhalefet arasında siyasal bir sorundan ya da olgudan çıkan anlaşmazlıklarda devreye girer ve mecburen siyasi bir rol oynar. Mahkemenin yasaları iptal etme yetkisine sahip olması bazıları tarafından bir çeşit yasama olarak görülmekte ve “negatif kanun koyucu” şeklinde değerlendirilmektedir. Mahkemenin verdiği kararların geniş siyasi etkilerinin olması ve siyasi hayata yön vermesi mahkemelerin demokratik meşruiyetinin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir.

Anayasa yargısının demokratik meşruiyeti, hiç kuşkusuz anayasa teorisinin en tartışmalı konularından birisidir. Bu tartışmanın ana konusu anayasayla açıkça yetkili kılınmış olsa da

seçimle gelmeyen bir yargısal ya da yarı yargısal organın demokratik yollarla işbaşına gelmiş bir yasama organının iradesini geçersiz kılıp kılamayacağı meselesidir (Arslan, 2005: 7).

Marcus Llanque'nin belirttiği gibi "bir yanda halk adına hareket eden temsilcilerimiz var, öbür yanda anayasa adına hareket eden anayasanın koruyucuları. Kendisini en fazla anayasa yargısında gösteren anayasacılıkla demokrasi arasındaki bu gerilim daha temelde demokrasi ile liberalizm arasındaki bir gerilimdir" (Llanque, 2010: 175). Liberalizm anayasal hakları hem siyaset-öncesi saydığı hem de bunları demokrasinin ön şartı olarak gördüğü için bu hakların demokratik karar mekanizmalarına konu olmaması gerektiğini söylerken bu işi tarafsız yargıya bırakılması gerektiğini belirtmektedir" (Erdoğan, 2011: 33).

Anayasanın meşruiyetine dair tartışmaların bir tarafını özellikle R. Dworkin'in "haklar tezi" ile öncülük ettiği ve anayasa yargısını bireyin haklarının korunması anlamında gerekli gören kanat oluştururken, diğer tarafta ise J. Waldron'un öncülük ettiği ve anayasa yargısını demokratik süreçler açısından kabul edilemez olarak değerlendiren yaklaşım yer almaktadır. Dworkin'in adalet eksenli haklar tezi, demokrasi-anayasa yargısı ilişkisinde bireyin haklarını (arka plan hakları) ön plana çıkartarak, anayasa yargısına yöneltilen demokratik eleştirilere itiraz etmektedir (Dworkin, 2008). Waldron ise demokrasideki katılma hakkına odaklanarak atanmış yargıçların seçilmişlerin karşısına koyan anayasa yargısını demokratik açıdan sorunlu bulmaktadır. Amerikan deneyiminden hareket eden Waldron için yargıçların seçilmiş olması bile durumu değiştirmemektedir. Çünkü anayasa yargısının seçimle yani demokratik olarak belirlenmesi, onun kurum olarak demokratik olduğu anlamına gelmemektedir (Waldron, 1993).

Anayasa yargısının meşruiyetine ilişkin literatürde bu tartışmaya paralel bir şekilde iki ana görüş vardır. Birincisi; anayasal düzenlemelerin objektif yönüne dikkat çeker ve yargıçların anlamı önceden belirlenmiş bir normu uyguladığını belirtir. Tarafsız olarak denetim yapılması durumunda anayasa yargısının meşruluğu ile ilgili bir sorun ortaya çıkmayacağı belirtilir. Bu görüşe göre anayasa mahkemeleri kanunların anayasaya uygunluğunu denetlerken meşruluklarını yitirmemek için kıstas olarak anayasayı almalı, anayasa maddelerine göre karar vermelidir. Anayasa mahkemeleri anayasa normları yerine adalet, sosyal dayanışma gibi genel ve soyut kavramları veya anayasa üstü ilkeler, hukukun genel ilkeleri gibi bir takım pozitif temelden yoksun ilkeleri kullanırsa meşruluklarını yitirirler (Ortay, 2006: 11-12).

İkinci görüşe göre ise anayasa yargısını sorunlu kılan birkaç husus vardır: Bunlar yargıçların yorum yapmaları, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali ve yargıçların seçim yoluyla işbaşına

gelmemeleridir. *Gerçekçi yorum* kavramını öne çıkararak yargıcın, kanunu taşıdığı değişik anlamlardan birini seçerek yorumladığını belirtir (Kaboğlu, 1997:153). Günümüzde kanunlar artık sadece seçilenlerin iradesiyle değil, denetleyenlerin iradesinin de katılımı ile anayasal geçerlilik kazanmaktadır. Anayasa mahkemeleri anayasa yargısı yoluyla genel iradeye katkıda bulunmaktadır (Tunç, 1997: 26-27).

İkinci eleştiri noktası, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği, hiçbir organın diğerinin etkinliğine karışmaması gerektiğidir. Bu görüşe göre, yasama organının yargı organlarınc denetlenmesi kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Bu görüşe göre kuvvetler ayrılığı devlet organlarının birbirinden tamamen farklı olması değil bu organlar arasında bir iş bölümü ve kontrol mekanizmasının olmasıdır (Ortay, 2006: 12). Yani yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirini tamamlayan, bir bütünün parçaları olarak düşünölmelidir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı erklerinin farklı organlarda toplanması ancak birbirlerini denetleyerek iktidarın tek elde toplanması sonucu yozlaşmasını önlemek, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak için hizmet eden bir kurum olarak kabul edilmelidir. Zaten anayasa yargısının görevi de yasama organının yaptığı işlemlerde çoğunluğu elde bulundurmanın vermiş olduğu keyfilikle aşırılıklara kaçmasını ve temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini engellemek için yasama organını denetlemektedir. Bu şekilde görevini yaptığı sürece anayasa yargısı kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal etmenin aksine kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerçekleşmesi için gerekli bir yapıdır. Çünkü yapmış olduğu düzenlemelerle bütün güçleri kendisinde toplayan, çoğunluğu elinde bulunduran yasama organının yetkilerini kötüye kullanarak yozlaşmasını engellemekte ve hukuki sınırlar içerisinde hareket etmeye zorlamaktadır. Ancak bazı yazarlar anayasa yargısının varlığının tek başına hukuk devletini pekiştirmek için yeterli olmadığını söylemekte, sistem içinde yerine getirdiği işleve ayrıntılı bir biçimde bakma gerekliliği üzerinde durmaktadırlar (Göztepe Çelebi, 2012: 53).

Anayasa yargısının meşruiyetine dair yapılan tartışmalarda değinilen son nokta ise yargıçların belirlenme biçimidir. Anayasa yargısına meşruiyet kazandırmanın bir yolu olarak yargıçların seçiminde yasama organına daha fazla yetki verilmesi veya yargıçların halk tarafından seçilmesi gerektiği söylenmektedir. Göztepe-Çelebiye'ye göre "... Anayasa mahkemesi kararlarının, ancak Mahkeme üyelerinin parlamento tarafından seçilmesi halinde demokratik meşruiyet kazanacağı iddiası, parlamentonun dolaylı bir biçimde niye kendi kararlarını küçük bir topluluğa iptal ettirdiği sorusuna bir cevap niteli taşımamaktadır". Ayrıca siyasi iktidarın yaptığı düzenlemeleri denetleyecek yapının benzer veya yakın siyasi görüşe sahip kişilerden seçilmesi ve denetimin etkin olmaması riski de söz konusudur. "Bu iki güç arasında siyasal bakımdan yüksek bir oranda 'türdeşlik', diğer bir deyişle 'continium/ biri

diğerinin devamı' olma durumu ortaya çıkar ki, bunun maliyeti de denetimin zayıflaması, sonuçta bir kendi kendini denetim mekanizmasının belirmesidir." (Özay, 1993: 70). Bu takdirde siyasi iktidar bir anlamda kendi kendini denetleme yoluna gidecek ve kanunların anayasaya uygunluğu yargısal denetim yolu ile değil siyasi denetim yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Bu eleştiriye göre; seçimlerle işbaşına gelmemiş, siyasi temsile sahip olmayan anayasal yargı organının demokratik meşruiyetinin olmadığı anlayışı kabul edilemez. Çünkü diğer yargı organları da seçimle işbaşına gelmezler fakat anayasada belirtilmiş meşru organlardır. (Özay, 1992: 71) Anayasa yargısı meşruiyetini doğrudan doğruya çağdaş özgürlükçü demokrasinin merkezi olan "bireyi" temsil etme, onun sesi olma işlev ve konumundan almaktadır. Böylece gerçek, çağdaş, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerine inanmış bir anayasa yargısı tek başına bir bireyi tüm toplumsal ve kamusal yaşamın merkezi haline dönüştürebilir. (Özay, 1992: 71) Demokrasi, iktidarın sadece belirli periyotlarla yapılan seçimlerle değişmesi anlamına gelmeyip, iktidarın anayasanın çizdiği yetki sınırlarına göre kullanılması ile de ilgilidir. Bu bakımdan, temel hakların korunmasını ve gelişmesini sağlayan ve bunu güçlendiren her husus, her mekanizma, demokrasinin de gelişmesine uygundur. (Teziç, 1991:178).

Literatürdeki bu tartışma Türkiye'de de oldukça hararetili bir şekilde sürdürülmektedir. Tartışmanın buradaki yansıması genel olarak Anayasa Mahkemelerinin meşruiyeti yerine Türk Anayasa Mahkemesi'nin meşruiyeti üzerinedir. Erdoğan'a göre (2011: 41) Türkiye'de var olan anayasacılık-demokrasi geriliminden ziyade bürokrasi-demokrasi gerilimidir. "Türkiye'de şekli-resmi anlamda bir anayasa var olmakla beraber, onun seçilmiş çoğunluklara getirdiği fren ve sınırların arkasında yatan devlet iktidarını birey hakları lehine sınırlama düşüncesi değildir. Tam aksine, bu anayasanın öncelikli kaygısı demokratik çoğunlukları ideolojik devlet iktidarı lehine sınırlamaktır" (Erdoğan, 2011: 42).

Bu noktada da öne çıkan eleştiri konularından biri Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin seçim yöntemi. 1961 Anayasasına göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde seçim ve atama birlikteliğine dayanan karma sistem esas alınmışken 1982 Anayasasında bunun tamamen değiştirilerek kendine özgü bir sistemin getirilmiş olmasıdır. Bu sistemde Özbudun'a göre belirleyici rol cumhurbaşkanına verilmektedir ki bu da Mahkemenin cumhurbaşkanının görüşleri paralelinde ek vesayet organı olarak çalışmasına hizmet etmektedir. Göztepe- Çelebi ise gözden kaçırılmaması gereken hususun demokratik meşruiyetin salt yargıçların halkın temsilcileri tarafından seçilmesiyle değil bir hukuk devleti içinde gerekli olan diğer güvence mekanizmalarıyla da destekleyici bir biçimde var edilmesi gerekliliğidir (2012: 54). Bunlara yargıç seçiminde tek taraflı siyasi etkinin engellenmesi ve

yargıçların yüksek mesleki niteliklerinin güvence altına alınması gibi önlemler örnek verilebilir.

Özbudun'a göre (2010: 13) Batı demokrasilerindeki genel uygulama, anayasa mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun siyasi yapılar tarafından seçilmesidir. Mahkeme üyelerinin siyasi yapılar tarafından seçilmesinin nedeni mahkemenin demokratik meşruiyetini artırmaktır. Hiçbir Avrupa demokrasisinde parlamentodan tamamen koparılmış bir mahkeme yoktur. Oysa 1961 Anayasası Batılı modellerle paralellik içinde, üyelerin seçiminde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne önemli bir rol vermektedir. 1982 Anayasasının Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde Cumhurbaşkanı'na belirleyici bir rol vermesi bu anayasanın Cumhurbaşkanı'nın otoritesini güçlendirme ve Mahkemenin seçilmiş siyasi kurumlara karşı devlet elitleri adına hareket etme eğilimini yansıtmaktadır. Türkiye'de kamu bürokrasisi, ordu ve mahkemeler o kadar kurumsallaşmıştır ki bu güçlü devlet geleneğiyle de birleşince dengeli bir sivil toplum-devlet ilişkisine zarar verebilmektedir. Heper'e göre demokrasinin konsolidasyonu açısından sadece yetersiz kurumsallaşma değil fazla kurumsallaşma da bir sorun yaratabilmektedir (Heper, 1992: 174).

Anayasa Mahkemesi en çok özellikle de 1980 sonrasında bireysel hak ve hürriyetlere alan açmayan, tam tersine verdiği kararlarla Türkiye'deki demokratikleşmenin önünü tıkayan bir kurum olmakla eleştirilmektedir. Ceren Belge'ye göre dünyadaki eğilimin aksine Türkiye Anayasa Mahkemesi 1990'larda Kürt ve İslami kimliklerin tanınmasını isteyen 15 siyasi partinin kapatılması yönünde karar vererek Türk demokrasisinin önünde bir engel teşkil etmiştir. Bunun nedeni ise Mahkeme'nin güçsüz bir kurum olması değildir. Bunun nedeni Mahkeme'nin bazı kesimleri ve onların değerlerini korurken diğer kesimleri bastırmak yönündeki aktivizmidir. Bu aktivizme yön veren ise Belge'ye göre cumhuriyetçi ittifaktır (Belge, 2006: 654). Bu anlamda da mahkeme hegemonyayı korumakla eleştirilir.

Benzer bir biçimde Özbudun da Türkiye Anayasa Mahkemesi'nin Avrupa'daki emsallerinin tersine demokratik özgürleşme ve bireysel hürriyetlerin yılmaz savunucusu olma gibi bir ününün olmadığını vurgular (2010:87). Özbudun'a göre kuruluşundan bugüne Mahkeme'nin verdiği kararlar tutarlı değildir.

Yüzbaşıoğlu ise Anayasa Mahkemesi'nin özellikle laiklik ve azınlık yaratma gibi bazı konularda bazen katı bir tutum sergilemiş olduğunu söylemekle birlikte eşitlik, özgürlük gibi kavramların dinamik, zamanla değişen kavramlar olduğunu belirtmekte ve bu değişimin

Anayasa Mahkemesi'ne de yansıdığını ve gittikçe daha özgürlüklerden yana bir tavır aldığını söylemektedir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2005: 12)

Öniş'e göre liberal demokrasilerde anayasal teminatlar çok önemlidir ve olağanüstü durumlarda mahkeme siyasi bir partiyi kapatma kararı verebilir. Ancak bu duruma yerleşmiş demokrasilerde sık rastlanmaz. Türkiye için çok daha doğru bir yaklaşım partiyi kapatmadan önce bir dizi uyarı vermek olabilir. Bu Anayasa Mahkemesi'ni de güçlendiren bir uygulama olur. 2008 yılında partilere kapatma cezası vermeden önce uyarı veya para cezası verilmesi uygulaması siyasi sisteme bir istikrar getirmiş ve bunun ekonomi ve Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine etkisi oldukça olumlu olmuştur (Öniş, 2009: 35).

Tüm bu görüşler ele alındığında AYM'yi sadece devlet çıkarını veya cumhuriyetçi ittifakı koruyan bir kurum olarak görmek ve bireysel hak ve özgürlüklerin önünde bir engel olarak nitelerek sınırlı bir bakış açısı sunmakta ve bunun da ötesinde Mahkeme'yi değişmez kılmaktadır. Göztepe- Çelebi'nin belirttiği gibi "anayasa yargısı ve demokrasi ilişkisinin bir ülkedeki hukuk, anayasa ve devlet düzeni algısı ve varsayımı üzerine inşa edilen büyük bir yapının yapıtaşlarından biridir." Sorunlara bakarken sadece bir yapıtaşına odaklanmak ise yanlış olacaktır (2012: 54). Aynı şekilde Mahkeme değişen Türkiye siyasi ve toplumsal koşullarına göre de değişiklikler göstermiş aynı kalmamıştır. Bu anlamda Mahkeme'yi bir kesimin fedaisi olarak görmek yerine sosyal olarak kurucu bir nitelik taşıyan ve bu doğrultuda meşru normları belirlemede rol oynayan bir kurum olarak analiz etmek Mahkeme'nin değişen doğasını anlamak için önem taşımaktadır. Türkiye siyasi ve toplumsal alanı ile dinamik bir ilişki içinde olan AYM zaman zaman bireysel özgürlükleri koruyucu kararlar vermiş zaman zaman ise var olan düzeni koruma yönünde daha geleneksel kararlara imza atmıştır. Anayasa Mahkeme'sinin verdiği kararlardan bir kısmı bireysel hak ve hürriyetler açısından eleştirilmiş olsa da bireysel özgürlüklerin korunması anlamında önem taşıyan kararları da mevcuttur.

Bu noktada ortaya çıkan husus AYM ve siyaset arasında yaşanan gerilimdir. Ünsal'ın da belirttiği gibi "AYM denetleme yetkisiyle iktidarı etkin bir biçimde frenleyen "siyasal" bir otoritedir (Ünsal, 1980: 27). Bu niteliği nedeniyle de sık sık eleştirilerin hedefi haline gelmektedir. Bunun bir yansıması olarak Mahkeme'nin son dönemde aldığı Twitter ve Youtube kararları etrafında şekillenen tartışmalara bakılabilir.

Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi'nin Twitter kararını öncelikle hukuksal sürecin işleyişi üzerinden değerlendirmek ve anlamak daha doğru olacaktır. Anayasa Mahkemesi 04.04.2014 tarihinde Twitter ile ilgili olarak "erişimin engellenmesinin ifade özgürlüğünün ihlali" olduğuna hükmederek, 20.03.2013 tarihinde Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından erişimi yasaklanan Twitter'ın erişime tekrar açılması kararını verdi. Anayasa Mahkemesi'nin Twitter kararından önce ise Ankara 15. İdare Mahkemesi tarafından "erişimin gerekçesiz olarak yasaklanmasının hukuk devleti ilkesine aykırı olduğunun" vurgulandığı yürütmeyi durdurma kararı verilmişti (Ntvmsnbc, 2014). Anayasa Mahkemesi kararında: "Twitter.com sitesine erişimin tamamen engellenmesini öngören işlemin kanuni dayanağının bulunmadığı ve bu sosyal paylaşım sitesine erişimin kanuni dayanağı olmaksızın ve sınırları belirsiz bir yasaklama kararı ile engellenmesinin demokratik toplumların en temel değerlerinden biri olan ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale olduğu açıktır." ifadelerine yer verdi. Ayrıca kararda, TİB'in bütün siteyi kapatamayacağı, yalnızca içerik engelleyebileceği üzerinde durdu. İfade özgürlüğünün "düşünce ve kanaate sahip olma" özgürlüğünün yanında "düşünce ve kanaati açıklama ve yayma" özgürlüğünün altı çizildi (Ntvmsnbc, 2014).

Anayasa Mahkemesi kararı tartışmaları ve farklı görüşleri de beraberinde getirdi. Tartışmanın bir tarafında Anayasa Mahkemesi'nin temel hak ve özgürlükleri koruyan demokratik bir kurum olarak doğru bir karar verdiği savunulurken, diğer taraftan Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerini aştığı ve kanunsuz davrandığı söylenmiştir. Bu farklı iki görüş içinde hükümet Anayasa Mahkemesi'ni eleştiren bir duruş sergilemiştir. O zamanki Başbakan Recep Tayyip Erdoğan AYM'nin kararı üzerine şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur: "Anayasa Mahkemesi'nin kararına uymak zorundayız ama saygı duymak zorunda değiliz, saygı da duymuyorum." Adalet Bakanı Bekir Bozdağ ise Anayasa Mahkemesi'nin Twitter kararı için "Anayasa Mahkemesi'ne yargı yollarını tüketmeden doğrudan başvurma hakkı yoktur. Maalesef Anayasa Mahkemesi Twitter ile ilgili verdiği kararda kanunun tanıdığı usule uymamış ve çizilen sınırları aşmıştır... Elbette uyulması ve uygulanması gerekiyor. Ama bu karar hukuki yönünden ziyade siyasi yönüyle de ağır basan bir karardır. Zira hukuken de sakat bir karar" diyerek tepkisini belirtmiştir" (BBC Türkçe, 2014).

O zamanki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise hükümetten farklı bir tutum sergileyerek Anayasa Mahkemesi kararına saygı duyduğunu söyleyerek: "Benim için sürpriz değil... Burada önemli olan Anayasa Mahkemesi'nin oybirliği ile aldığı karar. Kurumlara güvenmek lazım. Sonunda hukukun üstünlüğü bu memlekette ispatlanır. En yüce mahkeme Anayasa Mahkemesi. Anayasa Mahkemesi bir zamanlar siyasi kararlar verirdi. 17 üyenin 10'unu ben

atadım. Bazı önemli kararların oybirliği ile çıkıyor olması üyelerin evrensel hukuku esas alarak karar verdiğini gösterir ve güveni artırır” demiştir (Can, 2014).

Altan Öymen makalesinde Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla hükümetin Anayasa Mahkemesi'ne karşı duruşunun değiştiğini çünkü Başbakan'ın bir yıl önce takdirini kazanan Yüksek Mahkeme'nin, iktidara karşı bir karar aldığını söylemiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi ile ilgili “İftiharlarla ifade edeyim ki, şu anda özgürlükleri, demokrasiyi, milli egemenliği güçlü şekilde muhafaza eden bir Anayasa Mahkememiz var. Ben bugün bu kanaattem” sözlerini kullanmıştır (Öymen, 2014).

Karşı görüş olarak Hasan Celal Güzel ise Anayasa Mahkemesi'nin Twitter kararı ile yetkisini aştığını ve kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yolları tüketilmeden verilen bu kararın kanuna aykırı bir hareket olduğunu söyleyerek Mahkeme'nin yetkilerini aştığı üzerinde durmuştur (Güzel, 2014).

Twitter kararına ek olarak 30 Mart yerel seçimleri öncesinde Türkiye'nin Suriye politikalarına ilişkin ses kaydının YouTube'da yayınlanmasının ardından “gizli kalması gereken bilgilerin yayınlanması” gerekçesiyle Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi'nin 27 Mart 2014 tarihli kararı ile Youtube, TİB tarafından yasaklandı. Bu karara karşı olarak Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı'nın başvurusu üzerine Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi kararını gözden geçirmiş ve sadece 15 adet URL bazlı youtube.com hesabına erişimin engellenmesine ve sitenin tamamen erişiminin Anayasa'nın 26. Maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar verdi (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, 2014).¹ Fakat TİB karar tebliğ edildikten sonra kararı uygulamaya geçirmedi. Bunun üzerine 24.04.2014 tarihine kadar birisi Youtube LLC Corporation Service Company ve diğerleri Youtube kullanıcıları tarafından sekiz ayrı bireysel başvuru şikâyeti Anayasa Mahkemesi'ne yapıldı.

Anayasa Mahkemesi'ne başvuru süreci ile birlikte Twitter kararında olduğu üzere “idari yargıda yürütmeyi durdurma talepli olarak açılan davada yürütmenin durdurulmasına karar verilmiş olmasına rağmen” kararın yerine getirilmemesinden ve belirsizliğin sürmesinden dolayı idari yargı yolunun etkili olmadığı sonucuna varıldı. Yapılan tespit “youtube.com sitesine erişimin tümüyle engellenmesine yönelik müdahalenin, yeterince açık ve belirgin bir kanuni dayanağa sahip olmadığını” belirtildi ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verildi (İlkiz, 2014).

---

¹ 4.4.2014 tarih ve Değişik İş No. 2014/381sayılı kararı

Her iki kararda da görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi kararının sonucunda yaşanan gerilim aslında temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki çelişkili durumu da yansıtmaktadır. Anayasa Mahkemesi verdiği kararlar sonucunda bazen hükümetin yanında yer aldığı için eleştirilirken bazen de Twitter ve Youtube kararlarında olduğu üzere hükümetin kendine tehdit olarak gördüğü bir kurum olarak konumlandırılmakta ve bu ikilem içinde temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu olarak kendine yer bulmaya çalışmaktadır. Nitekim Avrupa Birliği 2014 İlerleme Raporu'nda Mahkeme'nin bu kararlarına değinmiş ve Mahkeme'nin bireysel özgürlüklerden yana tavrını olumlu bir biçimde değerlendirmiştir.

3. 1961 ve 2010: ANAYASA MAHKEMESİNE İLİŞKİN DEĞİŞEN ALGILAR

3.1 1961’de Anayasa Mahkemesi Tartışmaları

Türkiye Anayasa Mahkemesi 1960 askeri müdahalenin sonucunda oluşturulan 1961 Anayasası uyarınca kurulmuştur. Darbe diğer birçok gerekçe ile birlikte Demokrat Parti (DP) hükümetinin, muhalefetin üzerinde ciddi kısıtlamaları olan çoğunlukçu sisteme dayalı olduğunu öne sürmüştür. 1961 Anayasasında iktidarın kısıtlanması konusunda güçlü bir vurgu vardır. Taslak anayasaya ilişkin Anayasa Komisyonu Raporunda, “DP hükümeti Batı tarzı demokrasi ve Türk Devrimi’nden uzaklaşmıştır” denilmekte, bunun ise “azınlığın aşağılanmasına neden olan, çoğunluğun ne isterse yapma gücü olduğu fikri konusunda bir mutabakat mevcudiyetine” neden olduğu söylenmektedir. Ayrıca, “kamu görüşünü oluşturan kurumların işlemlerini engellemek suretiyle hak ve özgürlüklerin ciddi bir biçimde ihlal edildiği” iddia edilmektedir.

DP hükümetinin sadece Türk Devrimi prensiplerinden uzaklaşmakla kalmayıp reform karşıtı çevrelerin oylarını kazanmak için reformları da reddettiği söylenmektedir. Yeni anayasa çalışmaları, “müdahale öncesi dönemde, özgürlüklerin neredeyse yasaklanarak demokratik siyasi hayatın zarar gördüğü” gerçeğinin altı çizilmekte ve aynı durumun tekrar etmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Raporda ilerideki siyasi krizlerin engellenmesi için istikrar ve emniyeti güvence altına alan yeni anayasa ile demokrasinin yeniden tesis edilmesi konusuna güçlü bir biçimde değinilmiştir. DP döneminde görüldüğü gibi çoğunlukçu demokrasinin prensiplerini suiistimal edebilen iktidarın sınırlandırılması ve kontrol edilmesiyle istikrar ve emniyete ulaşılabilecektir. Böyle bir durumda bireysel hak ve özgürlükler her zaman korunamaz. Komisyon siyasi alanda istikrarın tesisini sağlamak için bir takım tedbirler önermiştir.

Anayasa Mahkemesinin kendisi bu tedbirlerden biridir. Diğerleri arasında üniversitelerin özerkleşmesi, yargı bağımsızlığı, hakim teminatı, nispi temsil ve çift meclis yer almaktadır. Anayasa Komisyonu raporu bireysel hak ve özgürlüklere özel bir ilgi göstermekte ve sosyal hakları anayasal sisteme dahil etmektedir. Raporda şöyle denilmektedir:

“Bu taslakta bireysel haklar iktidarı sınırlandıran demokratik prensiplerdir... Bu taslağın özelliklerinden biri, siyasi gücün sınırını oluşturan bireysel hakların sınırlarının belirlenmesinin yürütmenin mutlak yargısına bırakılmamasıdır. Özgürlüklerin sınırları anayasa tarafından belirlenir. Anayasa, bir yandan bireysel hak ve özgürlüklerin listesini düzenlerken diğer yandan bunların yürütme tarafından hangi koşullarda ve ne ölçüde sınırlandırılacağını göstermektedir”. Raporda iktidarın bu hakları ihlal etmesinin önüne geçen önlemlerden biri anayasa mahkemesidir. Raporda, “taslak, yürütme organının Anayasa Mahkemesi vasıtasıyla anayasal sınırlar içinde hareket etmesini güvence altına alır... Anayasa Mahkemesi’yle çoğunluğun hükümetinin hakim olduğu yürütme organı sınırlandırılacaktır”.

Komisyon taslakta hürriyetçilik ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin güçlü bir vurgu olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyetin ilkelerinden biri hürriyetçilik olarak belirtilmektedir. 2. Maddede “Türkiye Cumhuriyeti insan hak ve özgürlüklerine dayanan hür bir ülkedir... Milli irade ve seçimler yeterli değildir. Hürriyetçilik ilkesi, millî irade bile bireysel hak ve özgürlüklere saygı göstermelidir ilkesinin gerekliliğini belirtilerek vurgulanmıştır”. Burada insan hak ve özgürlüklerinin iktidara karşı korunması rolü açıkça Anayasa Mahkemesi’ne verilmiştir. 11. Maddede “Anayasaya karşı bir sınırlama olup olmadığına Anayasa Mahkemesi karar verecektir” denilmektedir.

Rapordaki oldukça özgürlükçü yaklaşıma rağmen kurucu meclis üzerine yapılan tartışmalar özgürlüklerin korunmasından ziyade devletin kontrolüyle sınırlanmıştır. Kurucu Meclis milli iradenin Anayasa Mahkemesi tarafından kontrol altında tutulmasından duyduğu endişeyi belirtmektedir. Kurucu Meclis Mahkemenin kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemesi konusunda hemfikirdir ancak bu durumun milli iradenin önüne geçmesinden endişe duyulmaktadır. Yeni kurulan hukukun üstünlüğü sisteminin hakimler devleti yaratmasından korkulmaktadır.

Meclis’te iki tartışma çizgisi olduğunu görmekteyiz. Anayasa Komisyonu öncülüğündeki ilk çizgi hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunmasını vurgulamaktadır. Vekillerden biri (Kamil Başaran) Anayasa Mahkemesi’nin “hukukun üstünlüğünü koruyan bir kurum olarak görev yaptığını” belirtir ve şöyle der:

“Bundan sonra bu kurumun kontrolü sayesinde anayasaya uygun kanunlar mümkün hale gelecek, sonunda ülkemizde hukukun üstünlüğü ilkesi hakim olacak ve milletimiz barış ve refah içinde yaşayacak”.

Diğer bir vekil, Anayasa Mahkemesi'nin insan haklarının korunmasından hükümetin baskıcı bir rejim kurmak için hastalıklı niyetlerini önlenmesine pek çok yararı olacağını söylemiştir. Bu çizgi aynı zamanda Mahkeme tarafından güvence altına alınan sistemde istikrar ve devamlılık da olacağını beklemektedirler. Komisyon sözcüsü, aynı zamanda ciddi çatışmalar ve muhalefetin hâkimiyetine neden olabilecek siyasetteki kutuplaşmadan duyduğu endişeyi yansıtmaktadır. Rejimin istikrarı devrim kanunları ile ilgili fıkralarla garanti altına alınmıştır. Komisyonun iktidarın gücünü kötüye kullanma yönündeki güvensizliği o kadar büyüktür ki sisteme bir zaman kısıtlaması getirilmiştir. Komisyon raportörü Muammer Aksoy “Mahkeme kararı hemen yayınlanacaktır. Yayınlanmadan önce hükümet bilgilendirilecek ve böylece hükümetin kararı hemen uygulaması mümkün olacaktır. Buna uymayan hükümet Anayasaya aykırı hareket etmiş sayılacaktır” demiştir.

Kurucu Meclis tartışmalarındaki diğer çizgi parlamentonun otoritesinin korunması ve seçilmişlerin üstünlüğü yönündedir. AYM bir istikrar ve devamlılık kaynağı olarak görülse bile böyle bir kurumsallaşmanın halkın iradesine, milli iradeye zarar verebileceğine yönelik görüşler mevcuttur. Anayasal Meclis'te devrim kanunları anayasanın ayrılmaz bir parçasıdır ve AYM devlet ideolojisinin koruyucusu olarak görülmüştür. AYM'ye atfedilen ilk rol “kanunların yorumlanmasıdır. Prensipde anayasanın koruyucusu olacaktır”. Başka bir vekil (Kamil Başaran) AYM'nin hukukun üstünlüğüne hizmet edecek bir kurum olduğunu söylemiştir. Şukufe Ekitler ise kuvvetler ayrılığının aynı kalacağını ve AYM'nin yürütmeye bir zarar vermeyeceğini belirtmiştir.

Tartışmalarda AYM'ye bireysel başvuru meselesi de yer almaktadır. Milletvekillerinden bazıları AYM'nin bireysel hak ve özgürlükleri korumak için kurulmuş gibi görünmesine rağmen bireysel başvurunun olmaması gerçeğinin bu amaçla çeliştiğini belirtmişlerdir. Suphi Batur, “eğer bireysel başvuru olmayacaksa temel hak ve özgürlüklerin teminatı ne olacak?... ülkemiz gerçeğine bakarsak temel hak ve özgürlükleri ihlal edenlerin devlet yetkilileri ve devlet kurumları olduğunu görüyoruz. Bizim bu yaptığımız, hakları ihlal edenlere başvuru hakkı verirken vatandaşlara vermemek” demiştir (1961: 216). Siyasi alanda herhangi bir anlaşmazlık durumunda Mahkeme'nin hukukun üstünlüğünü sağlayarak arabulucu rolü oynayacağı düşünülmektedir. Diğer bir deyişle, hükümet yürütme gücünü uygularken anayasaya uygun davranmazsa Mahkeme bu tür bir yürütmeyi durduracaktır.

1961 yılında kurulan Türk Anayasa Mahkemesi kuruluşu sırasında tartışılan savlarla uygunluk içinde işlev görmüştür. Bu sürecin tümünde AYM bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasından çok iktidarı sınırlandırarak daha çok istikrar ve devamlılığı sağlamak üzere çalışmıştır.

3.2 2010'da Anayasa Mahkemesi

TBMM'de anayasa değişikliğine ilişkin yapılan tartışmalar AYM'ye dair algının değiştiğini göstermektedir. Bu tartışmadaki hâkim savlar şunlardır:

- AYM'nin iktidarı sınırlandırması gerçeği milli iradeye karşıdır. Eğer parlamenter çoğunluk milli iradenin bir yansımasıysa hiçbir kurum ona karşı hareket edemez ve dolayısıyla iktidarın gücünü sınırlandıramaz (AKP).
- Anayasa mutabakata dayalı olarak hazırlanması gereken bir metindir. Siyasi bir partinin amaçlarına ve tercihlerine hizmet etmemelidir. Yargısal denetim iskartaya çıkartılamayacak kadar hayati bir önem taşımaktadır (CHP).
- Anayasal denetimin kaldırılması diktatörlüğün kurulmasıyla sonuçlanacaktır (MHP).
- Anayasa değişiklikleri bu ülkede farklı dil ve kültürlerin varlığını tanımıyor bu nedenle de azınlıkların sosyal, kültürel ve siyasi haklarının korunmasını sağlayamaz (BDP).

Önceki tartışmalara benzer bir şekilde burada da iki tartışma hattı vardır: Kuvvetler ayrılığı ve anayasal denetimi destekleyenler ve yargıçlar gibi atanmış değil seçilmiş oldukları için yürütme gücünün üstünlüğüne inanlar. Mülakat yapılan uzmanlardan biri bu konuda şöyle demiştir: "Bir yanda atanmış yargıçlar var; diğer yanda karar verici konumunda olan, halkın seçtiği temsilciler. Bunların aldığı kararları denetleyen ve gerektiğinde iptal eden hanımefendiler ve beyefendiler var. İlk bakışta bu demokrasiye aykırı görünebilir ancak durum o kadar siyah beyaz değil çünkü demokrasi sadece usulü süreçlere indirgenebilecek bir şey değil. Türkiye'de AYM siyasi alanın, siyasi parti özgürlüğünün sınırlarını çizmekle kalmıyor aynı zamanda onun güvencesi. Azınlığın haklarını çoğunluğa karşı koruyan tek kurum AYM. Yalnızca çoğunlukçu bir yaklaşımla algılamazsak Anayasa Mahkemesi'ni

demokrasi karşıtı bir kurum olarak görmek de çok mümkün gözüküyor”. Bir diğer uzman bu durumu benzer bir biçimde “seçilmişlerin üstünlüğü propagandası nedeniyle AYM demokrasi ve millî irade karşıtı anti demokratik bir mahkeme olarak gösteriliyor. Oysa halkın AYM'nin işlevleri hakkında net bir fikri yok” şeklinde ifade etmiştir.

Genel olarak muhafazakâr sağ ve özelde AKP AYM'yi, “Kemalist, askeri ve bürokratik elit” tarafından temsil edilen bürokratik vesayetin hâkimiyetini yansıtan bir “CHP projesi” olarak görmektedirler. Uzman katılımcılardan biri, “Şu ana kadar siyasi düzeydeki etkilerinin demokratikleşme yolunda olduğu söylenemez. Genelde Anayasa Mahkemesi'nin kararları birey hak ve hürriyetlerinden çok devletin çıkarlarına, devletin resmi ideolojisine ağırlık vermiş olan kararlar. Anayasa Mahkemesi büyük ölçüde devletin resmi ideolojisinin koruyucusu vesayet organı gibi hareket etmiştir. Özellikle bu resmi ideolojinin iki ana ayağı olan militan bir laiklik anlayışı gene çok katı bir üniter devlet anlayışı Anayasa Mahkemesi kararlarına rehber olmuştur” demektedir. AYM eski raportörlerinden bir katılımcı benzer bir durumun altını çizmiş ve şöyle demiştir: “2010'a kadar Anayasa Mahkemesi'nin siyasal alana etkisi negatiftir. Devletin ideolojisi ya da devlete egemen olan belirli bir siyasal yapının etkinlik alanı lehine siyasal alanın daraltılması şeklinde çalışmıştır. 2010'da yapılan değişikliklerle siyasetin manevra alanı genişlemiştir”. Bir uzman katılımcı ise “milliyetçi muhafazakâr sağ AYM'yi hep bir baş belası olarak görmüştür” ve “İktidar partisi zaten yasayı yapan kendisi olduğu için anayasa yargısına başvurmuyor. Gidenler hep muhalefet partisi. Türkiye'de anayasa yargısı parlamentodan çıkan bir yasaya karşı muhalefetin bir silahı haline dönüştü. Hiç böyle olmak zorunda değildi. Yani Türkiye'de dengeli bir iktidar dönüşümü olsaydı böyle bir sorun olmayabilirdi. Bu yüzden de muhafazakâr sağın kafasındaki anayasa yargısı sürekli bir baş belası. Dolayısıyla bence Türkiye'deki anayasa yargısı algısı ve sağ partilerdeki algının en önemli nedeni hep iktidar olmaları ve hep onların istedikleri yasaların Anayasa Mahkemesi tarafından iptal ediliyor olması” hususunu vurgulamıştır.

Anayasa değişikliği ve Anayasa Mahkemesi tartışmalarında muhalefet tarafından öne çıkarılan ana meseleler şunlardır:

- Anayasa değişikliklerinin demokratik ilkeleri yansıtmak yerine siyasi bir amacın yansıması olması
- Yeni anayasa yazımında toplumsal mutabakat gerekliliği
- Kuvvetler ayrılığının değeri ve önemi
- Temel hak ve özgürlükler vurgusu
- Halk desteğinin olmaması

- Değişikliklerin sosyal bir talepten ziyade AKP hükümetinin siyasi gündeminin bir parçası olması

Öte yandan iktidar partisi milletvekilleri şu konular üzerinde durmuşlardır:

- Temel hak ve özgürlüklerin bireysel başvuru yoluyla korunacak olması
- Var olan anayasa ve AYM'nin bürokratik vesayetinin bir parçası olması
- Seçilmişlerin atanmışlardan daha önemli ve değerli olması

Bir kere seçildiğinizde bu milli iradeyi temsil ettiğiniz anlamına gelir dolayısıyla uygulamalarda meşruiyet aramanın bir anlamı yoktur.

Muhalefet partileri CHP ve MHP, değişikliklerin kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlaline neden olacağını öne sürerek yeni değişiklikleri güçlü bir biçimde eleştirmişlerdir. Faruk Bal (MHP milletvekili), “kuvvetler ayrılığı ilkesindeki denge bozulursa kimse diktatörlüğe giden yolu engelleyemez” demiştir. CHP, özellikle bir mutabakatın olmamasına değinmiş ve mutabakatı yansıtacak alternatif çözümlerin aranmadığını söylemiştir. CHP eski Genel Başkanı Deniz Baykal “anayasa değişikliği paketi, iktidar partisinin siyasi gündeminin bir parçasıdır ve kendi görüşleri ve tercihleriyle paralellik içindedir” demiş ve bundan önceki anayasa değişikliklerinin siyasi partiler arası mutabakat, işbirliği ve birlikte çalışmaya dayanarak yapıldığını ifade etmiştir: “Anayasa bir sözleşmedir; tek bir siyasi partinin görüşü çerçevesinde olmamalıdır. Toplumdan böyle bir talep yoktur. Bu AKP'nin talebidir, milletin iradesi değildir” şeklinde eklemiştir. Baykal aynı zamanda “taslak anayasa, yargıyı iktidar partisinin siyasi hegemonyası altına alan bir planın uygulanması için oluşturulmuş bir belgedir. Sistemin kontrolünü yapacak, hükümet yanlış yaptığında hayır diyecek yargının aidiyetini hükümsüz kılmaktadır” demiştir.

İktidar partisi temsilcileri bu tarz eleştirilere karşı yürürlükteki anayasanın anti demokratik yapısına, bireysel başvurunun değerine ve de en önemlisi milli iradenin yansımaları olmasına işaret etmişlerdir. Bekir Bozdağ görüşmelerde şöyle demiştir: “Devletin resmî bir ideolojisi var bu Anayasa'da. Eğitim buna göre, bilim, sanat, kültür bile buna göre. Yani, özgürce bilim yapma, özgürce sanat yapma imkânı maalesef vermiyor bu Anayasa. Bakıyorsunuz, egemenlik kayıtsız milletin ama kullanması kayıtlı ve şartlı hâle getirilmiş ve milletin egemenliğini doğrudan kullanmaya imkân vermeyen bir anayasa. Hâlbuki biz diyoruz ki, insan haklarına dayanan bir anayasaya Türkiye'nin ihtiyacı var. Herkes eşittir, sınıf zümre yoktur, kimseye imtiyaz, ayrıcalık tanınmaz ama hem devletin yapısı içerisinde hem de toplum içerisinde imtiyazlı yapılar, ayrıcalıklı durumlar, kurumlar ortaya çıkaran hem de temel

eşitlik ilkesine rağmen bir anayasa. Bir yandan "siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır." diyen bir anayasa ama öte yandan en kolay vazgeçilen unsur olsun diye her türlü hukuki altyapıyı ortaya koyan bir anayasa. Demokrasi tarihimizi siyasi partiler mezarlığına hem de dünyanın en birinci siyasi partiler mezarlığına dönüşmesine ve dönüştürülmesine imkân ve zemin veren bir anayasa". Diğer yandan Suat Kılıç, "Türkiye'de bir paradigma değişikliği var; baskı, kapatma, siyasi alanı daraltma girişimlerinin yerini özgürlükçü, demokratik, modern bir yönetim ve evrensel değerlere dayanan bir siyaset anlayışı alıyor" demiş ve bunun bireysel başvuruyla sağlanacağını belirtmiştir. Halkın seçtiği temsilciler ile atanmış hâkimlerce yapılan anayasal denetim arasındaki ikilem, anayasayı değiştirmek ve AYM'nin gücünü sınırlamak konusunda AKP eliti için temel referans noktasıdır. Örneğin Komisyon Başkanı AKP'li Burhan Kuzu ise şunları söylemiştir: "61 ve 82 anayasalarının en önemli özelliği milli iradeye güvenmemektir, altını çiziyorum siyasilerin seçim sandığından çıkan milli iradeye güvenmemesi. Bunu nerede görüyoruz? Güçler dengesinde. Yasama, yürütme, yargı. Yetki askeri-sivil güce verilmişken millet tarafından seçilen parlamentoya geri kalanı uygulamak düşüyor. İlk ve en önde gelmesi gereken parlamento arkada bırakılıyor ve siyasiye güvensizlik en üst noktaya ulaşıyor." Cemil Çiçek de "parlamento milli iradenin yansımasıdır. Ben millete değil mahkemeye gideceğim dersiniz, bir kurumun kararı milli iradenin ikamesi olamaz. Bu modern olmayan bir demokrasi anlayışı olur. Milletın alternatifı mahkemeler olamaz" diyerek bu görüşü desteklemiştir.

Bunlara ek olarak AKP eliti var olan sistemin "Kemalist, askeri, bürokratik elit" tarafından yayılan mantalitenin bekçisi olduğunu ileri sürmüş ve bunun tüm kurumlar üzerinde vesayete neden olduğunu belirtmiştir. Bekir Bozdağ'a göre "tüm bu değişiklikler temel hak ve özgürlükleri getirecek, adalet aramanın önündeki engelleri kaldıracak, adalet arama yollarını artıracak ve Türkiye anayasası ve adalet sisteminde hukukun üstünlüğü için gerekli olan şeyleri yerine getirecek... Hukukun üstünlüğü üzerindeki vesayet, milli irade üzerindeki vesayet biraz olsun kalkabilecek. Vesayetin ortadan kaldırılmasından rahatsız olanlar bu değişikliklere karşı çıkacaklardır ama millettten yana olanlar alkışlayacaklardır".

BDP eliti için değişiklikler azınlık-çoğunluk ilişkilerini yansıtmamakta ve azınlıkların haklarını korumamaktadır. Onlara göre eski kanunlar tarafsızlığı yansıtmayan yeni kanunlarla değiştirilmektedir. BDP milletvekili Ayla Akat Ata'ya göre, "AKP'nin önerisi beklentileri karşılamamaktadır. Demokratik bir anayasanın temel ilkesi hem siyasi hem de ideolojik tarafsızlıktır. Ancak diğer olmazsa olmaz ilke farklı dillerden kaynaklanan bireysel, sosyal, kültürel ve siyasi hakların anayasal düzeyde tanınması olmalıdır." Aynı partiden Bengi Yıldız,

“AYM ve HSYK üyeleri CHP’ye yakın isimler. Şimdi de CHP yanlısı değil AKP yanlılarını seçeceğiz. Böylece partinizi Kemalistler değil AKP kapatacak deniyor” demiştir. Pervin Buldan ise “iktidar partisi kendi hâkimiyetini güvence altına alan bir yargı sistemi yaratıyor. AYM değiştirilmelidir ama bu, yargı bağımsızlığı ilkesi temelinde yapılmalıdır” şeklinde konuşmuştur.

Yargı bağımsızlığına yönelik potansiyel tehditler farklı partiden pek çok milletvekili tarafından dile getirilmiştir. CHP milletvekili Tayfun İçli yargı bağımsızlığının devletin en önemli özelliklerinden biri olduğunun altını çizmiştir. Aynı partiden Nur Serter yeni değişikliklerin kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasını durduracağını ve bağımsız yargılamaya son vereceğini belirtmiştir.

Rejimin değişmesi riski sadece CHP milletvekilleri tarafından değil MHP milletvekilleri tarafından da dile getirilmiştir. Erkan Akçay’a göre, “yasama, yürütme, yargı yetkisi tek bir kişiye veya gruba verilirse ve kuvvetler ayrılığı olmazsa özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü olmaz ve buna diktatörlük denir”. MHP’li vekiller aynı zamanda yargının halka nasıl gösterildiği meselesine de dikkat çekmiştir. Cemaladdin Uslu bu konuda “Başbakan AYM’yi muhalefetin mahkemesi gibi gösteriyor. Yargıyı düşman olarak görmek iyi bir şey değil. Halka yargıyı düşman gibi göstermek Türkiye’nin geleceğine zarar verir” şeklinde konuşmuştur.

4. ANAYASA MAHKEMELERİ VE DEMOKRATİKLEŞME

4.2 Anayasa Mahkemesinin İşlevleri

Anayasa Mahkemesinin işlevi konusunda tüm katılımcılar arasında bir fikir birliği söz konusudur. Gerek akademisyenler gerekse Anayasa Mahkemesi'nde görev yapmış katılımcılar bir kurum olarak anayasa mahkemelerinin demokratik bir toplum için hayati bir kurum olduğunu belirtmişlerdir. İktidar üzerinde sınırlandırıcı bir etkisi olan Anayasa Mahkemesi'nin temel görevinin bireyin hak ve özgürlüklerini "devlete karşı" korumak ve otoriter eğilimleri engellemek olduğunu söylemişlerdir. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde belirtmiştir:

"İktidarı sınırlayan bir organ oluyor, kontrol eden (check&balance hikâyesi) bir organ. Bir başka açıdan baktığımda demokrasinin içinde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, sınırlanması var. İşte Anayasa Mahkemesi'nin temel işlevlerinden birisi de meşruluk kaynaklarından, doğum nedenlerinden, varlık nedenlerinden birisi de temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak. Başka ne var demokrasi dediğimde: çoğunluğun yönetim hakkı ama azınlığın haklarını güvence altına alma kısmı var. Hocamız Tuncer Karamustafaoğlu hep demokrasiyi şu şekilde tanımlardı ve ben de bunu derslerde her sene söylüyorum. Demokrasi azınlığın haklarıyla sınırlı bir çoğunluk yönetimidir. İşte azınlığın haklarını çoğunlukta olmayanların haklarını güvence altına alan biricik kurum da, yegâne kurum da Anayasa Mahkemesi."

Bir diğer katılımcı da benzer bir şekilde anayasa mahkemelerinin rolünü ve kuruluşunu şu şekilde özetlemiştir:

"Dünyada da her ne kadar 20'li 30'lu yıllarda bazı Avrupa ülkelerinde var ise de bir faşizm deneyiminden sonra anayasa mahkemesinin hukuk sistemleri içinde yer alması, bir anayasal yargıya ihtiyaç, demokrasiyi koruma adınadır. Çoğunlukçu demokrasiden çoğulcu özgürlükçü demokrasiye geçişin garantisi olarak görülen kurumlardır anayasa mahkemesi. Neden? Bakıyorsunuz Alman Anayasa Mahkemesi, İtalyan Anayasa Mahkemesi ilk kurulan anayasa

mahkemeleri arasındadır, neden? Bir daha faşizm yaşamayalım diye; bir daha demokrasi, otoriter rejimlerin eline geçmesin düşüncesiyle.”

Anayasa mahkemesinin diğer mahkemelerden farkını vurgulayan katılımcılardan birinin sözleri oldukça açıklayıcıdır:

“Anayasa mahkemeleri, diğer mahkemeler gibi algılanmaması gereken mahkemeler, hatta buna İzmir Barosu’nun duayenlerinden ya da en kıdemlilerinden geçen yıl kaybettiğimiz Avukat Cengiz İlhan, yazar Atilla İlhan’ın abisidir, güzel bir tabir kullanır: mahkeme olmayan mahkemeler.”

Anayasa mahkemesi diğer yargı organları gibi kendi kendine harekete geçmemekte, harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Görüşmelerde anayasa mahkemesinin eşit oranda önem taşıyan diğer bir görevinin de devletin işleyişinin düzenlenmesi olduğu vurgulanmıştır.

“Mesela anayasalar için bir Arjantin anayasa hukukçusunun güzel bir tabiri var: Toplumların seyrüsefer haritalarıdır. Seyrüsefer haritası denizcilikte ne kadar önemli! Yani bir yerden bir yere gideceksiniz, nereye gideceksiniz, amacınız ne. Bir hedef koyuyorsunuz ve hangi güzergâhı belirleyip gideceğinizi de o harita gösteriyor size; bütün anayasalar böyledir. Dolayısıyla belli bir amaca hizmet etmek için vardır; her anayasanın da bir ruhu, ideolojisi vardır. Bu çerçevede Anayasa Mahkemeleri de bir denetim işlevi üzerinden o hedefe ya da o güzergâhta nerelere uğranılması gerektiği ya da en kısa yolun olduğu veya nerelerin görülmesi gerektiği noktasında bazen müdahil olabilirler.”

Görüşmeler sonucunda anayasa mahkemesinin iki boyutlu bir işlevinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Birinci boyutuyla anayasa, devlet organlarının kuruluşunu, işleyişini ve karşılıklı ilişkilerini düzenleyen bir metindir ve Anayasa Mahkemesi de bu ilişkileri kontrol etmektedir. Anayasanın ikinci anlamı ise devlet karşısında bireyin haklarının korunması ve güvence altına alınmasıdır. Yine burada da Anayasa Mahkemesi iktidarı kontrol ederek ve dengeleyerek birey haklarının korunmasında öncü bir rol oynamaktadır.

Devlet organları arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasa mahkemesinin bu rolünün aslında demokratik değerlerin korunması rolüyle yakın bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bir katılımcı belirttiği gibi anayasa mahkemeleri bu görevi yerine getirirken örneğin Parlatentonun iç tüzüklerini denetlerler. İç tüzükler sadece parlatentonun düzgün çalışması açısından değil demokrasi açısından da büyük önem taşımaktadır. “Sessiz Anayasa” olarak anılan bu metinler aracılığıyla “hiç anayasaya dokunmadan muhalefetin söz hakkını tamamen kısıtlayabilirsiniz ya da daha geniş, daha demokratik bir hale dönüştürebilirsiniz parlatentonun iç işleyişini”. Bu anlamda Anayasa Mahkemesi’nin iki yönlü işlevinin birbiriyle ilişki içinde ve birbirini destekleyen işlevler olduğu görülmektedir.

4.3 Türkiye Anayasa Mahkemesi

Genel olarak Anayasa Mahkemelerinin demokrasi açısından önemi konusunda tüm görüşülen kişiler arasında bir fikir birliği görülse bile konu özel olarak Türk Anayasa Mahkemesi’ne geldiği zaman görüşler oldukça farklılaşmaktadır. Burada genel olarak üç farklı görüş saptamak mümkündür.

İlk görüşe göre Türk Anayasa Mahkemesi 1961 darbesinin bir ürünü olarak kurulmuştur ve gerek kuruluş amacı gerekse kurumsal tarihi açısından demokrasinin yanında değil karşısında yer almıştır. Nitekim kurulmasındaki amaç da demokrasiyi yerleştirmekten ziyade belirli bir zümrenin ideolojisi doğrultusunda düzenin tesis edilmesidir. Bu anlamda Türk Anayasa Mahkemesi demokrasi açısından iktidarlardan ileride olmamış tersine geride kalmıştır. Bir katılımcıya göre:

“1961’de Türkiye’ye Anayasa Mahkemesi getirildiği zaman bu Anayasa Mahkemesi’nin özgürlük veya demokrasi gibi bir derdi yoktu. Tam tersine darbeyi yapanlar o tarihi siyasal seçkinlerdi ve dolayısıyla kendi hegemonyalarını devam ettirebilmelerinin bir aracı olarak Anayasa Mahkemesi’ni sisteme entegre ettiler. Ve tabii ki kendilerini denetleyebilecek bir Anayasa Mahkemesi istemediler.”

Bir başka katılımcı benzer fikirleri şöyle dile getirmiştir:

“Türkiye bu bakımdan paradoksal bir örnek. Pek çok demokraside başta Anayasa yargısı olmak üzere yargı organı, birey hak ve hürriyetlerinin genişletilmesi yönünde kararlar vermiştir. Türkiye’de ise bunun aksi bir

görüntü var. 1961 Anayasası döneminden başlayarak günümüze kadar devam eden Anayasa Mahkemesi büyük ölçüde bir devletin resmi ideolojisinin koruyucusu vesayet organı gibi hareket etmiştir.”

Bu eleştirilere benzer eleştiriler getiren ama daha farklı bir yerde duran ikinci görüşe ise Anayasa Mahkemesi’ni kuruluşundan bu yana incelerken tarihsel bir dönemlendirme yapılması gerekir. Türkiye siyasetine paralel bir şekilde Anayasa Mahkemesi farklı dönemlerden geçmiş ve kararları bu dönemlere değişmiştir. Bir katılımcı bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Anayasa Mahkemesi 1971 öncesinde böyle bir özgürlükçü dönem geçirdi. 71’den sonra ama özellikle 80 ve 90’ların ortası hatta sonlarına kadar tabi istisnalar olmakla birlikte daha çok kendisini rejimin güvencesi olarak değerlendirdi. Sadece siyasi parti kapatma davaları değil. Toplumun ahlakına ilişkin yasalardan tutunda terör ile mücadele yasası ve ceza yasası gibi birçok alanda genelde çok özgürlükçü bir perspektifi sergilemediğini görüyoruz. 2000’lerin ortasından itibaren ama özellikle 2010 referandumundan sonra da tabi mevcut hükümetin etkisi her yerde olduğu gibi Anayasa Mahkemesi’nin üzerinde de çok arttı.”

Üçüncü görüşe göre eleştirilebilir kararların varlığına rağmen Türk Anayasa Mahkemesi üzerine düşen sorumlulukları büyük ölçüde yerine getirmiş bir kurumdur. Bu düşünceye göre yaklaşık 50 yıllık bir kurum olana Anayasa Mahkemesi’ni toptan iyi/kötü ya da başarılı/başarısız olarak adlandırmak yanlıştır. Görüşülen bir kişinin değerlendirmesi şu şekilde olmuştur:

“Bazı kararları özellikle 1980 darbesinden sonra verdiği bazı kararların demokratik olarak eleştirilen kararları da var. Ama tümünden kötü veya iyi demek kesinlikle yanlış, gri alanlar var. Zaman zaman eleştirilebilir nitelikte olan, eleştirilen kararlarına rağmen bu 50 yıllık süreçte demokrasiyi ve insan haklarını koruma işlevini yerine getirmiştir diye düşünüyorum veya o işleve uygun bir çizgi içerisinde olmuştur diye düşünüyorum.”

4.4 Anayasa Mahkemesinin Siyasal ve Toplumsal Alana Etkileri

Anayasaların biri hukuki kimliği diğeri de politik boyutu olmak üzere iki yönü vardır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemelerinin yaptığı iş sadece yargısal bir faaliyet olmamakta siyasi bir nitelik de taşımaktadır. Görüşülen kişilerden birinin belirttiği gibi,

“Eğer anayasa mahkemelerinin tek varlık nedeni Anayasaya aykırı kanunların hukuk sisteminden atılması olsaydı ya da geçersizliğini hükmedilmesini sağlamak olsaydı, o zaman itiraz yolu ya da defi yolu denilen yolun varlığı yeterli olurdu. Yani mahkemeler boşanma davasına bakarken, bir vergi uyuşmazlığına bakarken, bir öğrencinin almış olduğu disiplin cezasının hukuka uygunluğunu tartışırken bunu anayasa mahkemelerine gönderirler ve anayasa mahkemesi de bu ayıklamayı yapardı. Ama iptal davası dediğimiz başka bir yol daha var; kendilerine özellikle itiraz yoluyla gelenlerde de siyasal alana ilişkin kararlar veriliyor.”

Türk Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye siyasetine ve toplumuna etkisini aktörlerin gözünden anlamak için katılımcılara Mahkeme'nin bu alanlara etkilerinin nasıl olduğu ve toplumsal imajına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Görüşülen kişilerin tümü anayasa mahkemelerinin yaptıkları işin diğer mahkemelerden farklı olduğunu belirtmiş ve mahkemenin varlık nedeninin siyasal alanı denetlemek olması nedeniyle hem siyasal hem toplumsal alana kaçınılmaz olarak etki ettiğini vurgulamışlardır. Burada da yukarıdakine benzer bir şekilde iki ana yorum ortaya çıkmaktadır. Buna göre Türk Anayasa Mahkemesi verdiği kararlarla Türkiye siyasetinin hareket alanını daraltmış ve demokrasinin gelişmesinin önünde her zaman bir engel teşkil etmiştir. Dar bir hareket alanı içinde hapsolan siyaset ise halk tarafından seçilmesine rağmen halkın kendisinden beklentisini gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla iktidarlar için Anayasa Mahkemesi hep bir kriz ve gerilim merkezi olmuştur.

Artun Ünsal'a göre siyasal iktidarlar yargı organları arasında sürtüşme kaçınılmazdır ve bu Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Türkiye'de ise buna ek olarak Osmanlı ve daha sonra Tek Parti dönemlerinin mirası güçlü yürütme geleneğinin çok partili rejime geçildikten sonra bile etkinliğini korumasının büyük rolü vardır. Kendilerini siyasal iradenin tek temsilcisi gören parti hükümetlerinin bunun ne denetlenmesi ne de paylaşılması gereğine hazır oldukları görülmüştür. Bu nedenle, Türkiye'de siyasal iktidarların yargısal denetime karşı olan

tepkilerinin kaynağında siyasal karar verme tekelini koruma isteğinin yattığı söylenebilir (Ünsal, :1980: 128-129).

İlk görüş, 27 Mayıs darbesi sonucunda oluşturulan anayasa ile kurulan Anayasa Mahkemesi'ni "tarihsel siyasal elitin bir uzantısı" ve "muhalafetin elindeki bir sopa" olarak görmektedirler. Böyle bakıldığında ise Anayasa Mahkemesi demokratik yollarla seçilmiş ve milli iradeyi temsil eden hükümetlerin karşısında yani demokrasinin karşısında konumlandırılmakta ve "siyasetin hareket alanını daraltmakla" itham edilmektedir.

Bu şekilde düşünmediğini dile getiren katılımcılar bile söz konusu karışıklık ve/veya sürtüşmenin var olduğunu mutlaka dile getirmekte ancak bu yoruma karşı çıkmaktadırlar. Bu durumun Türkiye'ye özgü olmadığını dile getiren bu ikinci görüşe göre 50 yıllık bir kurum olan Anayasa Mahkemesi bazen eleştirilebilir kararlar vermiş olmakla birlikte üstüne düşen temel görevleri yerine getirmiştir ve Mahkeme'nin en kötü hali bile olmamasından iyidir.

Bu tartışmanın bir diğer yansıması Anayasa Mahkemesi'nin meşruluğunun sorgulanmasıdır ki bu da Türkiye'ye özgü bir durum olarak görülmemelidir. Anayasa yargısı ile ilgili literatürde, bu yargının meşruluğunu nereden aldığı, seçilmişlere karşı atanmışların yasamayı denetlemesi ve sınırlandırması üzerine oldukça önemli tartışmalar vardır. Türkiye'de de bu tartışmaların oldukça aktif olduğu görülmektedir. Mülakatlar sırasında görüşülen tüm kişiler Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin meşruluğunun sorgulandığını özellikle belirtmiş, bazıları bunun makul bir sorgulama olduğunu söylerken bazıları da bu sorgulamanın nedeninin Türk Anayasa Mahkemesi'nin sembolize ettiği değer ve gruplar ile içtihatları olduğunu söylemişlerdir.

"Teorik açıdan Anayasa Mahkemesinin önemi büyük. Eğer denetim yetkisini hukukilik denetimi ile sınırlı tutar, bir yerindelik denetimi aktivizmine girmez ve kararlarında da daha hürriyetçi, daha liberal bir yorum gösterirse elbette Anayasa Mahkemesi gerekli bir kurum. Ama şu ana kadarki manzara öyle olmadı. Batı'da Anayasa yargısı kabul edilirken, toplumlar ondan bireyin hak ve hürriyetlerini koruyucu bir rol bekledirler ve genelde Batı demokrasilerindeki Anayasa Mahkemeleri de o beklentiye uygun hareket etti. Ama iste hep işaret ettiğimiz gibi Türkiye'deki paradoks bunun tersinin su ana dek görülmüş olması."

Yine bu görüşe göre Anayasa Mahkemesi zaman zaman kararlarını hukuk yerine siyasete göre vermektedir ve bu durumun nedeni de statükoyu korumaktır.

“Özellikle ciddi siyasi tartışma konusu olan konularda Anayasa Mahkemesi, maalesef diyeceğim, hukuki faktörlerden çok siyasi faktörlerle hareket etmiştir. Mesela meşhur 367 kararı. AK Parti hakkındaki kararı. 2008 Anayasa değişikliklerini iptal kararı. Hatta bunlar yetki aşımı niteliği taşıyan ve olumsuz anlamda bir aktivizmi ifade eden kararlar. Dolayısıyla bu çizgi tutarlı bir çizgidir ve bunun başlangıcı da 1961 Anayasası’dır. Bunlar vesayetçi ve statükocu rejim açısından belki tutarlı kararlar. Anayasa Mahkemesi o çizgiyi tutarlı olarak izlemiştir ama bunun demokratikleşmeye hizmet ettiği asla söylenemez. Tam aksine demokratik gelişmeyi engelleyecek kararlar olmuştur.”

Diğer bir grup katılımcı ise bu meşruiyet sorgulamasından duydukları rahatsızlığı dile getirerek Avrupa ülkelerinden verdikleri örneklerle bu durumun Türk Anayasa Mahkemesi’nin içtihatları kaynaklı olmadığını, daha genel bir sorunun parçası olduğunu dile getirmişlerdir. Buna göre hiçbir iktidar sınırlanmak ve kontrol edilmek istememekte ve bu işlevi yerine getiren kurum olarak Anayasa Mahkemesi’ni eleştirmektedirler. Bir katılımcıya göre:

“Biraz önce de söylediğim gibi bu Türkiye’ye özgü değil. Genelde iktidarlar hukuki denetimden çok hoşlanmıyorlar. Yani bu, Fransa’da da böyle, başka yerlerde de böyle. Ama sanırım Türkiye’deki sorun şu. Almanya veya diğer başka ülkelerdeki gibi hukuki denetimden çok hoşlanılmamakla birlikte hukuki denetimler eleştirilebilir olmakta birlikte, doğrudan mahkemenin varlığının sorgulandığı durumlara, mahkemenin resmîyetinin sorgulandığı durumlara çok fazla ben en azından fazlaca rastlamadığımı söyleyebilirim. Şöyle bir karşıtlık kurarak başlıyoruz işe. Anayasa Mahkemesi var, bir yerde de demokrasi, işte siyasi iktidar, siyasi karar alıcılar var. Aslında Anayasa Mahkemesi ve bu siyasi iktidar, siyasi karar alıcılar birbirine karşıt şeyler. Anayasa Mahkemesi aslında demokrasi karşıtı bir kurum, demokrasiye aykırı bir kurum. Bu 2000’li yıllarda hakim bir paradigma haline geldi. Bu siyasi karar alıcıların gözünde böyle. Belki onların gözünde böyle olduğu için daha sonra akademide ve yani yalnızca anayasa hukukçuları arasında değil bu konuyla ilgilenen başka kişilerin yazdıklarında falan da böyle. Dolayısıyla aslında bir meşruiyet sorgulamasına kadar götürülmesi anlamına geliyor. Anayasa Mahkemesi karşısına bir çarpı ve onun karşısına demokrasi.”

Görüşülen kişilerden biri ise Türkiye'deki bu sürtüşmeyi Anayasa Mahkemesi'nin doğasıyla değil Türkiye siyasetinin tarihsel yapısı ile açıklamaktadır:

“Anayasa yargısı üzerindeki kavga ülkedeki genel siyasetten, hep aynı görüşün iktidar olmasından ve bir görüşün de hep muhalefet olmasından ayrı düşünülemez. Sol hiçbir zaman iktidar olmadığı için, Meclis genellikle sağ partilerin elinde olduğu için Anayasa Mahkemesi'nin iptal ettiği yasalar da sağ partilerin istediği yasalar oluyor ve dolayısıyla ister istemez sağın daha çok tepkisi var. Yani 1950'den bugüne CHP daha çok iktidarda olsaydı ve CHP'nin yasalarını iptal etseydi herhalde sosyal demokratlar da Anayasa Mahkemesi'ne karşı olacaktı. Ama hiç öyle bir deneyim olmadı. Yani Anayasa Mahkemesi Türkiye'de hep muhalefette kalan solun elinde bir şey oldu. İktidar partisi zaten yasayı yapan kendisi olduğu için anayasa yargısına başvurmuyor. Gidenler hep muhalefet partisi. Dolayısıyla Türkiye'de hep bir siyasi görüşün iktidarda olduğu 60 küsur yıldır, 77'de Ecevit'in % 40 küsur oy aldığı hükümeti kuramadığı 1 yıllık bir süre oldu onun dışında sol hiçbir zaman iktidara gelemedi Türkiye'de, birkaç kez koalisyon ortağı olarak geldi. Dolayısıyla da Türkiye'de anayasa yargısı parlamentodan çıkan bir yasaya karşı muhalefetin bir silahı haline dönüştü. Hiç böyle olmak zorunda değildi. Yani Türkiye'de dengeli bir iktidar dönüşümü olsaydı böyle bir sorun olmayabilirdi.”

Ancak bu tartışmalara eklenmesi gereken bir diğer durum aslında Anayasa Mahkemesi'nin hemen hemen her siyasi görüş tarafından eleştirildiği gerçeğidir. Anayasa Mahkemesi'nin bir katılımcı tarafından “ideolojik partneri” olarak adlandırılan Cumhuriyet Halk Partisi'nin de zaman zaman Mahkeme'yi eleştirmektedir. Mahkeme'nin her kesim tarafından eleştirilmesinin sebebi, bir katılımcıya göre, kendi işini düzgün yapamayan parlamento için Mahkeme'nin suçlanması en kolay kurum olmasıdır.

Diğer bir katılımcı Anayasa Mahkemesi'nin sol ve liberal kesim tarafından da eleştirildiğini belirtmiş ve bunun nedeni olarak şunu göstermiştir:

“Siyaset üzerindeki belirleyiciliğinin kadınlar ve Kürtler söz konusu olduğunda hep muhafazakâr olmasıdır. Diğer kararlarda ise hep halkçıdır. Bu da muhafazakârları kızdırıyor tabii. Örneğin kıyıların özelleştirilmesi konusunda

özelleştirmeleri iptal ederken yürütmeyi durdurma kararı aldı bu da özelleştirme meraklılarını kızdırdı tabii.

Aynı katılımcı Anayasa Mahkemesi'nin bu muhafazakâr tutumunun nedenini ilk görüşün savunduğu gibi geleneksel tarihi elitlerin elinde ideolojik bir mekanizma olmasında değil Türk toplumunun yapısında bulmaktadır:

“Türkiye’de anayasa yargısı Türkiye’nin akademisinden, Türkiye’nin bakkalından, Türkiye’nin siyasetçisinden ve Türkiye insanından bağımsız değildir. Hep milliyetçidir hep muhafazakârdır. Bir ülkenin her şeyi muhafazakârken bir yargı organı çok liberal olmaz, çok özgürlükçü olmaz. Ülkenin geri kalanı neyse Anayasa Mahkemesi de odur.”

Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin toplumla ilişkisi ve toplumsal alana etkisi sorusu da akla gelmektedir. Tüm görüşmeler bu etkinin oldukça güçlü bir etki olduğunu belirtmişlerdir. Anayasa Mahkemesi'nin siyaseti etkilemesi toplumsal yapıyı da derinden etkilemesi anlamına gelmektedir çünkü “siyaset dediğimiz şey bütün toplumsal hücrelere nüfuz eden bir şeydir. Bir şey siyasetle bu kadar iç içeyse verdiği karar da ister istemez siyaseti ve bütün toplumsal yapıyı etkiler ve dönüştürür.” Bir katılımcının verdiği örnekler Anayasa Mahkemesi'nin toplumsal düzeye etkisini anlamak açısından oldukça aydınlatıcıdır:

“Hem toplumdan etkileniyorlar hem de verdikleri kararlarla toplumu etkiliyorlar. Halk bunun o gün farkına varmıyor olabilir ama örneğin sağlıkta özelleştirmeye ilişkin bir kanunu iptal ettiğinde bu o halkın ondan sonraki 50 yılını belirleyecek bir şeydir. Bir kıyının yok edilip yok edilmemesini belirleyebilir. Bir devlet malının tümüyle özel sektörün eline geçip geçmemesini belirleyebilir. Mesela AKP’yi kapatabilirdi, gerçekten olabilirdi bu. O zaman başka bir ülkede yaşıyor olurduk şimdi. Sonra 367 kararı. Abdullah Gül seçilmesin diye anayasanın anasını ağılattılar. Bakın Bülent Arınç itiraf etti o kararın bize %10-15 yararı olmuştur diye ve %47 aldı o seçimlerde. O karardan önce bütün anketlerde AKP’nin oy oranı %30-35 arası görünüyordu. O karardan sonra % 10 fırladı.”

Türk Anayasa Mahkemesi'nin görüşülen kişiler tarafından en çok eleştirilen kararları siyasi partilerin kapatma kararları olmuştur. Parti kapatma davalarında öne çıkan iki nokta devletin bölünmez bütünlüğü ve laiklik ilkeleri olmaktadır. Mahkeme'nin “demokrasi anlamında

üzerine düşen görevleri yaptığına” inanan katılımcılar bile bu konuda Mahkeme’yi eleştirmekte ve zaman zaman bu iki noktada katı bir tutum sergilediğini söylemektedirler. Bu eleştiriye rağmen yine de bu ilkelerin öneminin altını çizmektedirler.

“Aynı şekilde Kürt meselesinde katı kalmıştır. Azınlık yaratmak. Laiklik konusunda zaman zaman katı sayılabilecek kararlar vardı, biraz daha esnek olabilirdi. Laiklik önemlidir. Ana çizgi itibariyle şey çok yanlış değildir.”

Bu konuda Mahkeme’ye ağır eleştiriler getiren katılımcılar ise bu durumu “Türk Anayasa Mahkemesi’nin aktivist bir kurum olarak devlet refleksleriyle hareket etmesine” bağlamaktadırlar. Bir katılımcıya göre;

“Hangi sebeplerle partilerin kapatıldığını çok iyi biliyoruz. Türkiye’de kapatılmayı hak eden parti bugüne kadar neredeyse olmadı. Yani bazen, ya acaba kapatılmayı hak ediyor muydu şeklinde düşünebileceğimiz davalar olmuş, orası tartışmasız ama düşünün 26 tane partiyi sadece Anayasa Mahkemesi kapatmıştır kurulduğundan beri. Bir de onun ötesinde darbeler döneminde topyekûn kapatılan partiler vardır, 61 darbesinden sonra kapatılan partiler, Tek Parti döneminde kapatılan partiler falan. Bunu hesapladığınızda Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde neredeyse 100’ün üzerinde parti kapatılmıştır. Daha önce hiçbir hukuki argüman üretmeye gerek kalmazdı. Birkaç Mustafa Kemal lafı, Ulu Önder lafı, birkaç laiklik lafı ve buna benzer laf serpiştirilip devlet elden gidiyor, ülke bölünüyor, parçalanıyor falan filan laflarıyla birlikte işi görüyordu. ANAYASA MAHKEMESİ de gerekçeye çok fazla bakmazdı. İdeolojik olarak paralelliği kurduğu zaman kararı veriyordu.

Parti kapatma kararları dışında türban kararı, soyadı kararı gibi bireysel hak ve özgürlükler ilgili kararlar da eleştirilmektedir. Şöyle ki;

“Pozitif hukuk büyük ölçüde yorumla şekillenen bir hukuk. Aynı metni daha liberal bir şekilde de yorumlayabilirsiniz, daha yasağcı şekilde de yorumlayabilirsiniz. Genellikle Anayasa Mahkemesi yorumları daha yasağcı yorumdan yana olmuştur. Birey hak ve hürriyetlerinin öncelik kazandığı kararlar parmakla sayılacak kadar azdır.”

Anayasa Mahkemesi'nde uzun yıllar görev yapmış katılımcılar da Mahkeme'nin verdiği soyadı kararını eleştirmektedirler.

“Anayasa Mahkemesi'ne 2 defa geldi, kadının kendi soyadını taşımasıyla ilgili konu, ben ilkinde de üyesiydim, ikincisinde de üyesiydim. Anayasa Mahkemesi onu başarabilseydi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi böyle bir ihlal kararı vermeyecekti. Bu tabii çok acı bir şey, kadın olarak da acı, kadını bir kenara bırakın insan haklarına değer veren birisinin de çok acı duyacağı bir şey. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi bu kararı vermiş olmasına rağmen bir daha ret kararı vermiş olması ise artık kabul edilebilir bir şey değil.”

Mahkemede görev almış bir diğer katılımcı ise Anayasa Mahkemesi'nin bazı konularda çok yanlış kararlar verdiğini söylemiş ve bu konuları şöyle sıralamıştır: Milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılması, mülkiyet, üniversiteler, memurların yargılanması, türban, özelleştirme, kanun hükmünde kararnameler, tarafsız oyların sayılıp sayılmaması.

Ancak bu katılımcı yanlış kararların varlığını belirtse de nedenin aktivist tutum ya da ideoloji kaynaklı olduğunu düşünmemekte daha çok Mahkeme'ye seçilen üyeler ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Bir katılımcı “1990'dan sonra Anayasa Mahkemesi'ni özel hukukçularla doldurdular, bunların dünyadan haberleri yok. Bu yüzden de çok temel hukuk konularında çok yanlış kararlar verdiklerini” ifade etmiştir.

2010 yılında yapılan anayasa reformu da katılımcıların değindiği önemli konulardan biri olmuştur. Diğer meselelere benzer bir biçimde bu konuda da önemli fikir ayrılıkları göze çarpmaktadır. Anayasa değişikliği iki temel çerçevede tartışılmıştır. Bunlardan ilki Mahkeme'nin yapısının değişmesidir. Buna göre üye sayısı ve üyelerin görev süre artırılmış ve üyelerin seçim şeklinde değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliği olumlu bulanlar ve demokrasiyi pekiştireceğini düşünenler, demokrasi açısından çok fazla bir fark olmayacağını belirtenler ve değişikliğin tam tersine demokrasi için olumsuz olduğunu düşünen üç grup şekillenmektedir. Bu grupların kendi aralarında elbette küçük farklılıklar bulunmaktadır. İlk görüş Mahkeme'nin değişen kompozisyonuyla ülkedeki çoğulculuğun ve farklılıkların Mahkeme'ye de yansıtıldığını belirtmektedir ve buradan çıkacak kararların da hem azınlık hem de çoğunluk için demokrasiyi işler hale getireceğini vurgulamaktadır.

İkinci görüş değişiklikle Mahkeme'den demokrasi adına çok fazla bir şey beklemediğini söylemektedir. Bu görüşe göre hem 2010'dan önce hem de sonra Mahkeme demokrasiye

göre hareket etmemiş bunun yerine mevcut statükoya göre hareket etmiştir ve bunda da çok fazla bir değişiklik olmayacağını düşünmektedir.

Üçüncü görüş ise son değişikliklerle Mahkeme'nin bir paradigma değişikliği yaşadığını vurgulamakta ve siyasetin hizmeti altına girdiğini söylemektedir. Bu anlamda demokrasi açısından değişiklik olumsuzdur.

İkinci konu ise bireysel başvurunun kabul edilmesidir. Katılımcılar bu konuda genellikle olumlu bir tablo çizmektedirler. Bu değişikliğin katılımcı demokrasinin gelişmesi açısından yararlı olacağını vurgulamaktadırlar. Bir katılımcı Alman Anayasa Mahkemesi örneğini vererek durumu şöyle açıklamıştır:

“Almanya’da Anayasa Mahkemesi’nin demokratikleşmeye, demokratik kültürün inşasına ve bir özgürlük kültürünün, birey kültürünün inşasına katkısı tam da bireysel başvuru üzerinden gerçekleşti. Anayasa Mahkemesi parlamentonun çıkardığı kanunları denetledi ama temel hak ihlali direk olarak kanunlarla gerçekleşmez. Temel hak ihlalini gerçekleştirenler devletin diğer kurumlarıdır, bürokratik kurumlardır, idari kurumlardır. Ama her şeyden önce yargı kurumlarıdır. Ve yargı kurumlarının verdiği kararlar yasalara uygun olabilir ama temel haklar ihlal edildiği zaman ne olacak? İşte Alman Anayasa Mahkemesi’nde bireysel başvuru devreye girdi, bireysel başvurunun devreye girmesiyle birlikte idari kurumlar ve yargı kurumları Anayasa’da güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlükleri dikkate almak zorunda kaldılar, saygı duymak zorunda kaldılar ve kararlarını buna göre vermek zorunda kaldılar. Bu ilk olarak devletin demokratik olması, devlete demokratik bir kültürün kazandırılması açısından çok ciddi bir fonksiyon. İkincisi de şu: Birey, doğrudan doğruya yine demokratik ilkelerle belirlenmiş bir Anayasa Mahkemesi’ne başvurup devleti kontrol edebilme gücüne kavuşuyor. Dolayısıyla bireyin aynı zamanda katılım yoluyla demokrasinin inşasını gerçekleştirebilmesi noktası var.”

Burada katılımcılar tarafından belirtilen önemli bir nokta bireysel başvurunun nasıl yürütüleceği hususudur. Bir katılımcıya göre “bireysel başvuru olumlu bir adım ama o da 2010 Anayasa değişikliği ile yani siyaset kurumunun gerçekleştirdiği bir değişiklik. Onun ne şekilde işleyeceğini daha bilmiyoruz. Henüz bireysel başvuru ile ilgili kararlar yok. Temenni

edilir ki, orada daha hürriyetçi daha liberal yorumlar yazsınlar. Çok ümitsiz değilim ama gene de bekle gör tutumu içinde olmak gereklidir.”

5. SONUÇ

Her ne kadar anayasacılık ve demokrasi ilişkisi kendi içinde gerilimler barındırsa da demokrasiler için anayasa ve anayasa yargısının önemi büyüktür. Bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, otoriter eğilimlerin önlenmesi ve devletin işleyişi açısından siyasi iktidarın, çoğunluğun onayı ile seçilmiş olsa bile, sınırlandırılması gerekmektedir. Temel işlevi bu olan Anayasa Mahkemeleri günümüzde farklı yapılanmalar içinde olsa da demokrasilerin temel kurumlarından biridir.

Türkiye’de anayasa yargısına ilişkin tartışmalar literatürdeki tartışmalarla paralellikler taşımaktadır. Bir tarafı siyasete bir tarafı da pozitif hukuka yaslanan anayasa mahkemelerinin yaptıkları işin yarı siyasal olması onları zaman zaman iktidarlara karşı karşıya getirmektedir. Bu durum tüm demokrasilerde yaşanmaktadır. Türkiye’ye özgü durumlar ise Türkiye’nin siyasi tarihi ve siyasi ve toplumsal yapısıyla yakından ilişkilidir. Nitekim genel olarak hukuk ve siyasetin normatif çerçevesini belirleyen anayasa hukuku ve anayasa yargısı toplumdan ve siyasetten kopuk değildir. Anayasa Mahkemesi karar alma sürecinde hem toplumdan, ulusal siyasetten hem de uluslararası siyasi konjonktürden etkilenmekte hem de bu alanları etkilemektedir. Dolayısıyla Türk Anayasa Mahkemesi içtihatları dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre farklılaşabilmektedir. Görüşmelerden anlaşılacağı üzere zaman zaman meşruiyeti sorgulansa ve ağır eleştirilere maruz kalsa bile demokrasinin teminatı olarak görülmekte ve kurumsal işlevini geliştirmenin yolları aranmaktadır. Bu anlamda da anayasa mahkemesi sosyal olarak kurucu bir nitelik taşımaktadır. Verdiği kararlar değişen siyasi koşullara göre değişmektedir.

KAYNAKLAR

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı. "Genel Kurul Kararı. Resmi Gazete".

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140606-10.pdf>,

Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Arslan, Z. 2005. Anayasa Teorisi. Ankara: Seçkin Kitabevi.

BBC Türkçe. "Youtube Yasağına Devam Kararı".

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140404_youtube_yasakdevam

Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Belge, C. 2006. "Friends of the Court: The Republican Alliance and Selective Activism of the Constitutional Court of Turkey", *Law & Society Review*, 40: 3, 653-692.

Can, E. (2014, Nisan 4). "Güvenlikçi değil özgürlükçü yasa". *Radikal*

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/eyup_can/guvenlikci_degil_ozgurlukcu_yasa-1184828

Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Dworkin, R. 2008. Sayfa 295-325. "Siyasi Yargıçlar ve Hukuk Devleti", *Hukuk Devleti*

Hukukî Bir İlke Siyasi Bir İdeal. Editörler: Çoban, A., Canatan, B. ve Küçük, A.

Ankara: Adres Yayınları, , s. 295–325.

Duran, L. 1984. *Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu*. AYM Yayınları:

Ankara.

Erdoğan, M. 2011. "Demokrasi, Anayasa Yargısı ve Türkiye Örneği", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 20, 27-45.

Ergül, O. 2007. *Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Güzel, H. C. "Anayasa Mahkemesi'nin Twitter Kararı Hukuka Aykırıdır". *Sabah*

<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/guzel/2014/04/08/anayasa-mahkemesinin-twitter-karari-hukuka-aykiridir>

Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Göztepe-Çelebi, E. 2012. "Anayasa Yargısı ve Demokrasi", *Toplum ve Bilim*, 123, 44-56.

Hekimoğlu, M. 2004. *Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları*. Ankara: Detay Yayınları.

Heper, M. 1992. "Strong State as a Problem for the Consolidation of Democracy:

Turkey and Germany Compared", *Comparative Political Studies*, 25, 169-194.

Heper, M. 1985. The State Tradition. Walkington England: The Eothen Press.

İlkiz, F. "Anayasa Mahkemesi ve Youtube Kararı". Bianet.
<http://bianet.org/bianet/siyaset/156280-anayasa-mahkemesi-ve-youtube-karari>
Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Kaboğlu, İ. 1997. Anayasa Yargısı. Ankara: İmge Kitabevi.

Karpat, K. 1973. Social Change and Politics in Turkey, Belgium: Brill.

Karpat, K. 1962. "Recent Political Developments in Turkey and Their Social Background", International Affairs, 38: 3, 474-501.
Kıratlı, M. 1966. Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu. Ankara: AÜSBF Yayınları.

Anayasa Mahkemesi'nden Twitter Kararı. NTVMSNBC. Ntvmsnbc:
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25507659/>
Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Linz, J., Stepan A. 1996. "Towards Consolidated Democracies", Journal of Democracy, 7: 2, 14-33.

Llanque, M. 2010. "On Constitutional Membership", Foundations of Public Law. Editör: Loughlin, M. Oxford: Oxford University Press.

Metin. Y. 2012. "Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu", S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2: 1.

Onar, E. 2003. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler, Ankara: AÜHF Yayınları.

Öniş, Z. 2009. "Conservative Globalism at the Crossroads: The Justice and Development Party and the Thorny Path to Democratic Consolidation in Turkey", Mediterranean Politics, 14: 1, 21 — 40.

Öymen, A. "Twitter Yasağı Kalktı Ama...". Radikal.
http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan_oymen/twitter_yasagi_kalkti_ama-1185036
Son erişim tarihi: 5 Ekim 2014.

Özay, İ. 1992. "Anayasa Mahkemeleri (ya da Yargısının) Meşruiyeti", Anayasa Yargısı Dergisi, 9, 67-74
http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg9/ilhan.pdf
Son erişim tarihi: 7 Ekim 2014.

Özbudun, E. 2010. "Turkey's Constitutional Problem and the Search for a New Constitution", *Contested Sovereignities*. Editör: Özdalga E., Persson S. İstanbul: Swedish Research Institute.

Özbudun, E. 2010. *A Judicial Conundrum: Opinions and Recommendations on Constitutional Reform in Turkey*. İstanbul: Turkish Economic and Social Studies Foundation Publications.

Özbudun, E. 2000. *Contemporary Turkish Politics. Challenges to Democratic Consolidation*. Boulder London: Lynne Rienner Publishers.

Özbudun, E. 1996. "Turkey: How Far from Consolidation?", *Journal of Democracy*, 7: 3, 123-138.

Sunar, I., Sayarı S. 1986. Sayfa 165-186. "Democracy in Turkey: Problems and Prospects", *Transitions from Authoritarian Rule*. Editörler: O'Donnell, G., Schmitter, P. C., Whitehead, L. Southern Europe, Baltimore & London: The John Hopkins University Press.

Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N. 2005. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.

Tanör, B. 1994. *İki Anayasa*. 3. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Teziç, E. 1991. *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. 2.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Tunaya, T. Z. 1975. *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*. İstanbul: Sullı Garan Matbaası.

Tunç, H. 1997. *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Turhan, M. 2003. "Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/mturhan.pdf Son erişim tarihi: 7 Ekim 2014.

Waldron, J. 1993. "A Right-Based Critique of Constitutional Rights", *Oxford Journal of Legal Studies*, 13, 1, 18–51.

Uslu, F. 2008. "Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu Işığında Türk Anayasa Mahkemesi", *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ünsal, A. 1980. *Siyaset ve Anayasa Mahkemesi*. Ankara: AÜSBF Yayınları.

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje Yürütücüsü:	Yrd. Doç. Dr. AYÇA ERGUN ÖZBOLAT
Proje No:	110K597
Proje Başlığı:	Anayasa Mahkemelerinin Demokratikleşmenin Güçlendirilmesine Etkisi - Almanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırma
Proje Türü:	Uluslararası
Proje Süresi:	36
Araştırmacılar:	AYŞE AYATA, ECE GÖZTEPE ÇELEBİ
Danışmanlar:	
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi:	ORTA DOĞU TEKNİK Ü.
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri:	15/08/2011 - 15/08/2014
Onaylanan Bütçe:	174435.5
Harcanan Bütçe:	98041.79
Öz:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi (KORA) ile Humboldt Üniversitesi'nin Intensified Cooperation (IntenC): Promotion of German-Turkish Higher Education Research çerçevesinde ortaklaşa yürüttükleri "Anayasa Mahkemelerinin Demokrasinin Güçlendirilmesine Etkisi-Almanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırma" başlıklı proje kapsamında yürütülen bu araştırma, hukuki bir kurum olan Anayasa Mahkemesi'ni pozitif hukuk açısından değil siyaset bilimi ve sosyoloji perspektiflerinden inceleyerek disiplinlerarası bir perspektif yardımıyla Türk Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de demokratikleşme ve demokrasinin pekiştirilmesindeki rolünü anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca ampirik veriler ışığında Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne dair değişen algılara odaklanmaktadır.
Anahtar Kelimeler:	Anayasa Mahkemesi, Anayasa yargısı, demokratikleşme
Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu Mu?:	Hayır